משנה · אחרונים · הון עשיר · סדר זרעים

הון עשיר על משנה תרומות

רבי עמנואל חי ריקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הון עשיר על משנה תרומות

רבי עמנואל חי ריקי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הון-עשיר-על-משנה-תרומות/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
משנה א 5
משנה ב 5
משנה ד 7
משנה ה 7
משנה ו 8
משנה ז 8
משנה ט 8
משנה י 8
פרק ב 9
משנה ב 9
משנה ג 10
משנה ו 10
פרק ג 10
משנה א 10
משנה ב 10
משנה ג 10
משנה ד 11
משנה ה 11
משנה ו 12
משנה ט 13
פרק ד 14
משנה א 14
משנה ג 14
משנה ד 15
משנה ו 16
משנה ז 16
משנה ח 17
משנה ט 17
משנה י 18
משנה יא 18
משנה יב 18
משנה יג 18
פרק ה 19
משנה א 19
משנה ב 22
משנה ד 22
משנה ה 22
משנה ז 23
משנה ט 23
פרק ו 24
משנה ג 24
משנה ה 24
משנה ו 24
פרק ז 25
משנה ה 25
משנה ו 25
משנה ז 26
פרק ח 26
משנה א 26
משנה ב 26
משנה ג 26
משנה ד 26
משנה ה 27
משנה ו 27
משנה ז 27
משנה ח 29
משנה ט 30
משנה י 30
משנה יא 30
משנה יב 30
פרק ט 30

משנה א 30
משנה ב 30
משנה ד 30
משנה ז 31
פרק י 31
משנה א 31
משנה ב 34
משנה ו 34
משנה ט 34
משנה י 34
משנה יא 37
פרק יא 38
משנה ב 38
משנה ג 38
משנה ד 38
משנה ה 38
משנה ח 39
משנה ט 39
משנה י 39

פרק א

משנה א

תרומות

תרומות יש בו י"א פרקים, כי התרומה גדולה חטה אחת פוטרת את הכרי, והתרומת מעשר היא אחת מעשר, וזו היא י' א'. וע"ד נסתר יכולים אנו לומר כי הי' מורה לרחל שהיא העשירית קדש לה', והאלף רומז ללאה ע"ד אלף בינה כי ממנה יצאה, כי להיות התרומה גדולה תרי ממאה לאלו השתי' רומזת כידוע ליודעי חן:

חמשה. אואם תרמו קאי, דבלא יתרומו איכא נמי חמשה אחריני השנוים במשנה ו', ולא קא חשיב אלא ארבעה. כי הגוי נשנה בפני עצמו, דלא קתני והעכו"ם סתם, אלא עכו"ם שתרם וכו', ש"מ דאחד מאלו כולל שנים, והוא הקטן. דכולל קטן שלא הגיע לחינוך דאתיא ככ"ע, ואשר הגיע ולא הביא שתי שערו' דלא כר' יהודה דס"ל במשנה ג' דתרומתן תרומה. והיינו מ"ש הר"ב והרמב"ם דמניינא אתא לאפוקי דר"י, דאי לא תני מניינא הוה אמינא דת"ק בקטן שלא הגיע לחינוך דווק' איירי, אבל בהגיע אף הוא ס"ל כר"י. ובזה נתישבה קושית התי"ט דכתב דממ"נ, אי מניינא קאי אלא יתרומו מכלל דאחריני אפילו לכתחילה תורמים, וכלומר וחזינן לקטן דר"י דאמר דלכתחילה לא יתרום, ואם קאי אואם תרמו אין תרומתן תרומה, אם כן אחריני אם תרמו הוי תרומתן תרומה, וכלומר דא"א דמניינא אתא לאפוקי דר"י, דהרי אף הוא קאמר אם תרם תרומתו תרומה:

עכו"ם שתרם. לפי דברי התי"ט אע"ג דשנאו בבבא בפני עצמו, משום דאינו בכלל המחוייבים לתרום, הרי הוא בכלל החמשה. וכבר כתבתי בד"ה חמשה דאף בכלל החמשה לא בא:

משנה ב

חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום. פי' הר"ב לכתחיל', דצריך להשמיע לאזניו כשיברך. וכתב התי"ט דאתיא כת"ק דמשנה ג' פ"ב דברכות דפסק הלכה כמותו, דהתם נמי לכתחילה מודה דצריך להשמיע לאזניו, כדמסקינן התם בש"ס, עכ"ל. ואותו ת"ק הוא ר"י, כדאיתא בש"ס דהתם (דף טו.). ואף כי נראה מלשון התי"ט דכר"י דווקא אתיא משנה זו ולא כר' יוסי דפליג התם אר"י ואסר אפילו בדיעבד, מ"מ אין הדבר כן, אלא אף כר' יוסי אתיא, כדאמרינן בש"ס דהתם דעד כאן לא קאמר ר' יוסי לא יצא אלא גבי ק"ש דאוריית', אבל תרומה משום ברכה הוא וברכה דרבנן ולא בברכה תליא מילתא, ע"כ.

ואע"ג דדחי התם, וממאי דר' יוסי היא, דילמא ר' יהוד' היא ואמר גבי ק"ש נמי דיעבד אין לכתחילה לא, ומסקנא דתלמוד' הכי הוי דלכתחילה אסר ר"י בק"ש, לא משום זה נדחה דלא אתיא אף כר' יוסי, שהרי לא שמענו מעולם דיסבור ר' יוסי דברכות מעכבות, ולקמן נמי אמרינן חמשה לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה, האלם וכו', ואין שם ברכה כלל ולא פליג ר' יוסי, וכל אות' דחיה דהתם אינה אלא משום דקס"ד דאוקי האי מתניתין כר' יוסי, לאפוקי מר' יהודה דלדידיה אפילו לכתחילה תורם, ושיהיה כמו כן סברתו בק"ש דאפי' לכתחילה קורא בלי שישמיע לאזניו, וכן פי' רש"י התם, ומסיק תלמודא דאינו כן, ולפי זה אתי' מתניתין כר' יהודה, אבל לא משום זה נדחית מסברת ר' יוסי, ואע"ג דלענין קריאת המגילה לא יצא לר' יוסי אפי' בדיעבד כדאיתא התם, מ"מ לא דמי דהתם הדבור עצמו הוא המצוה, ומכיון שלא השמיעו לאזניו הוה ליה כאילו לא אמר כלום ולא יצא כמו בק"ש, אבל הכא המצוה היא התרומ', ולכן כשכבר תרם אע"ג דחרש הוא ולא השמי' לאזנו הברכה, אף דהוי כאילו לא בירך כלל, מ"מ ידי תרומה יצא כמו אלם ודומיו.

ואפשר דמשום הכי דייק הש"ס באמרה וברכה דרבנן ולא בברכה תליא מילתא, דאי משום דהברכה דרבנן לבד, לא הוה ליה לר' יוסי לחלוק נמי במגילה דאינה אלא דרבנן, אלא היינו טעמא משום דהתם בדבור עצמו תלייא מילתא, מש"כ הכא דתלייא במעשה, והדבור אינו מעכב להיותו דרבנן, ואפשר דלאשמועינן הא דאתיא האי אפילו כר' יוסי, לא כלל ר' האי חרש בהדי חמשה לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה דלקמן, וליתני ששה, אלא שנאו הכא בפני עצמו סמוך לפלוגתא דר' יהודה ור' יוסי דקטן, וקודם לו, לגלות אזנינו דהאי דחרש אינו במחלוקת דר"י ור"י כמו קטן, דאילולי כן לא הוה שתיק מיניה, כמו דלא שתיק בקטן הסמוך לו, ואילו שנאו בין האחרים הייתי אומר סתם לן רבי כר' יהודה משום דכותיה ס"ל, ולא חש להוציא מכלל הששה אליבא דר' יוסי ארבעה מהם, שלא להאריך כל כך, והתי"ט כתב לקמן טעם אחר. אבל בירושלמי (ה"א ד.) גרסינן מסתברא יודי רב חסדא בתרומות דהיא כר' יוסי, א"ר בון על כרחך איתמר דהיא כר' יוסי, דתנינן חמישתי קמייתא ולא תניתא עמהון, ואין משום שאין תרומתו תרומה, והתנינן חמישתי אחרייתא ולא תניתא עמהון, הרי סופך מימר דר' יוסי היא, ע"כ. הרי ראינו כי מטעם זה הוכיחו דהאי מתניתא אתיא כר' יוסי, ורב חסדא הוא מריה דשמעתין דבבלי דאוקי להאי מתניתין כר' יוסי, באמרו ע"כ לא קאמר ר' יוסי וכו' כמ"ש לעיל, ומ"מ לפי מסקנא דשמעתין אין טעם זה מספיק, שלפי טעם זה אתיא כר' יוסי דווקא ולא כר' יהודה, דלר' יהודה אפילו לכתחילה יתרום, משא"כ בחמשה לא

יתרומו דרישא, וחמשה לא יתרומו דקמן דאתיא ככ"ע, ולפי המסקנא דשמעתין דר' יהודה אסר לכתחילה בק"ש, כמו כן הוא הכא, אם כן הוא אף זה אתיא ככ"ע, והדרא קושיא לדוכתין למה לא ערביה בהדי חמשה, ולכן הוצרכנו לבקש טעם אחר:

משנה ד

אין תורמין זתים על השמן ולא ענבים על היין. בכוליה מכלתין הקדים זית לגפן, ע"ש הכתוב (במדבר יח, יב) כל חלב יצהר וכל חלב תירוש (ויצהר) [ודגן] ראשיתם וכו':

בש"א תרומת עצמן בהן. פי' באותם זתים או ענבים שנתרמו, והנותר הוו חולין, ולפי זה אם אין שם זתי' יתרים אשר תרם בשביל השמן כדי להעלות תרומת הזתים, הוו מדומע. וכן כתב הר"ש, ובזה לישנא דמתניתין מדוייק שפיר:

משנה ה

ולא מן החייוב על הפיטור. פי' הר"ב כגון מפירות שהביאו שליש על פירות שלא הביאו. וכתב התי"ט בשם הפי' שהזכיר, שכל שזורעה ומצמחת בידוע שהביאה שליש, וכתב דנראה לו דמן הירושלמי דמשנה ג' פ"ק דמעשרות יצא לו סימן זה, ודקשיא לו על אותו הירושלמי, ע"כ. ואני אומר שמן התוספתא דתרומות סוף פ"ב יצא, דהכי מפורש סתם בענין זה. ועל מה שהקשה דבר"ה דף י"ג משמע דלא מצי יהיב סימנא על הבאת שליש, אלא דהכי קים להו. ואם איתא דהבבלי ס"ל כמו הירושלמי, הא איכא מוכיח על השליש, ע"כ. אף זו לע"ד אינו, דהכי איתא בר"ה על מאי דאמור רבנן להוכיח דתבואה אזלינן בתר שליש, דכל תבואה שנקצרת בחג קים להו שהביאה שליש לפני ר"ה, אמר ליה ר' ירמיה לר' זירא וקים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש, ופי' רש"י ז"ל וכי בקיאין הן בטיב גידול התבואה לדעת שאינה תבואה ראויה לקצור בחג אלא א"כ הביאה שליש בשנה שעברה, עכ"ל. הדר אמר להו לאו מלתא היא דאמרי, ופי' רש"י לאו מלתא היא דאמרי, שהוקשתי לומר וקים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש, דודאי קים להו, ע"כ. וסוף דברי ר' ירמיה דכי היכי דקים להו לרבנן דעומר שהקריבו ישראל בכניסתם לארץ לא עייל שליש ביד גוי, הכי קים להו על תבואה הנקצרת בחג בידוע שהביאה שליש קודם ר"ה, ע"כ תורף אותה סוגיא. והנה עינינו רואות שאין כאן שום הוכחה דלא כירושלמי, דמאן לימא לן דכל שזורעה ומצמחת בידוע שהביאה שליש אי לא הוה קים להו הכי לרבנן, ועל מה שהקש' דא"כ למ' לא כלל התלתן בהדי תבואה וזתים, יש לומר דהוא משונה מתבואה וזתים שהם תכף שהביאו שליש זורעים ומצמיחים, משא"כ התלתן שאינו ראוי לצמוח אע"ג שהביא שליש אלא אחר זמן הרבה, ומשום הכי אינו יכול לכללם עמהם בהבאת שליש, שהרי עדיין לא הגיע עונתו למעשרות על כי

עדיין אינו ראוי לצמוח, ולגלות לנו השינוי הזה לא כלל התבואה והזתים עם התלתן במשתצמח, אע"ג דבסימן זה מיהא כולהו שוים:

ולא מן התלוש על המחובר. התי"ט הוכיח דאף מן המחובר על המחובר אסור, והקשה אמאי לא תני ליה. ונראה לומר דלא נחית התנא אלא לדברים שהם שני הפכיים. ועוד י"ל דתני ושייר, שהרי שייר נמי ולא מפירות הארץ על פירות סוריא והפכו שכתבו הר"ב, דליכא למימר דבכלל חוצה לארץ קחשיב ליה, דאין זה דרכו אלא לפרט דיני סוריא, כדמצינו בסדר זה ענייניו כמה פעמים מפורשים, ואע"ג דיש לדחות ולומר דאינו מזכירו בבירור אלא בהיותו משונה מחוצה לארץ, ולא בהיותו שוה אליו, מ"מ ישוב פורתא מיהא איכא:

משנה ו

האילם [**והשכור**] **והערום** [**והסומא**] **ובעל קרי לא יתרומו**. מפני שאינם יודעים לברור, ומ"מ תנא שיכור לגבי אלם, לאשמועינן דשיכור דומיא דאילם שאינו יכול לדבר בפני המלך, ותנא סומא לגבי ערום, לאשמועינן דערוה אראייתה קפיד קרא, ולא סגי בכסוי, כגון אם הוא של זכוכית:

משנה ז

אין תורמין לא במדה ולא במשקל ולא במנין. סירכא דקרא נקט, והקדים מדה למשקל במוכרי', והתי"ט כתב טעם אחר אשר במשנתנו אינו מועיל, דהוי זו ואצ"ל זו. והנכון לומ' דרמז לנו התנא בשנותו המשקל המשובח באמצע, למאי דאיתא בזהר בראשית (דף לג:) משקל לישן דקיימא באמצעיתא, ה"ט דקפיד אלישנא דקרא:

משנה ט

הרי שתרם שמן על זתים לאכילה וזתים על זתים. וכה"ג תנן בענבים. ולכאורה הוה ליה לשנות איפכא, וליהוי לא זו אף זו, אלא דפתח במאי דסליק ברישא דמתניתין, ותורמין שמן על זתים ויין על ענבים. וה"ט נמי דבסיפא הזכיר דריכה דענבים דסליק מיניהו (מ"ח), ולא הזכיר הכתישה כלל, שמ"מ הרי היא בכלל הדריכה שאפשר לדרוך ברגל בתוך מכתשת גדולה:

ונמלך לדורכן אינו צריך לתרום. ירושלמי (ה"ה ח.) מפני שנמלך, הא לא נמלך (פי' שמתחילה היה דעתו לכך), תרומה ויחזור ויתרום:

משנה י

ולא מדבר שלא נגמרה על דבר שלא נגמרה. שנא בבא זו בסוף, אע"ג דהוי זו ואצ"ל זו כמ"ש התי"ט, מפני שלא רצה להפסיק בין הדברים שהם שני הפכיים:

פרק ב

משנה ב

רי"א וכו' אעפ"י שהוא שוגג. דכסבור שמותר לתרום מן הטמא על הטהור, הרי הוא כמזיד, הואיל ויודע בעת שתרם בטומאה, אבל אם לא שגג באיסור טומאה אלא ששכח שזה היה טמא, אפילו ר"י מודה דשוגג מקרי, הכי משמע ממ"ש הרמב"ם בחבורו (ה' תרומות פ"ה ה"ח), וכן נראה מלישנא דמתניתין דקתני אעפ"י שהוא שוגג, ולא קתני אעפ"י ששכח, דש"מ דהטומאה שידע לא שכח אלא שהוא שוגג בדין אחר, והיינו שמותר לתרום מן הטמא על הטהור. אבל לישנא דירושלמי (ה"א יא.) הכי הוא, תני ר' יוסי אם תרם מן הטמא על הטהור בין שוגג בין מזיד מה שעשה עשוי, רבי פנחס בעי קמי ר' ייסא עד כדון דסבור בהם שהם טהורים, היה יודע שהם טמאי' וסבור שמותר לתרום מן הטמא על הטהור, אמר ליה יאות ר' סבר כר' יהודה, ברם כרבי יוסי היא הדא היא הדא, ע"כ.

והרב בעל כסף משנה (שם) הביא ראיה מיכן להרמב"ם דפסק כר' יהודה, בלשון זה, ומפרש רבינו דה"ק יפה אתה אומר שהלכה כרבי יהודה שהוא כדבריך, עכ"ל. ואף כי דברים אלו דברים סתומים הם, מ"מ מכותלי ביתו ניכר דמפרש דברי הרמב"ם על פי הירושלמי זה כמו שפרשתי, ואני בעניי לא ידעתי לכוין פי' הירושלמי זה על פי דרכו כלל, כי נלע"ד דפירוש הירושלמי זה הכי הוא, רב פינחס בעי לר' ייסא ואמר ליה אמת הדבר דעד כאן לא קאמר ת"ק דשוגג מה שעשה עשוי אלא כששגג וסבור שהם טהורים, אבל היה יודע וכו' דשגג וסבר דשרי לתרום מן הטמא על הטהור לא ידענא מה ס"ל אי מקרי שוגג או מזיד. ואמר ליה ר' פינחס יאות רבי סבר כר' יהודה, פי' יפה הוא לומר דרבי מחבר המשנה דסתם ענין זה ברישא דמתניתין, סובר כר' יהודה בענין זה דמקרי מזיד. ועל פי פירוש זה לא פסק הרמב"ם כר' יהודה אלא ככ"ע, דבמאי דר' יהודה חולק את"ק על פי פי' זה, והוא, דלת"ק אף אם ידע בטומאה מתחילה הואיל ושכחה בעת שתרם שוגג מקרי, ולר' יהודה הואיל והיה לו ידיעה בתחילה היה לו ליזהר בה, ומדלא נזהר בה ותרם ממנה אעפ"י ששכח שהיה טמא כמזיד הוא חשוב, לא פסק כר"י, ומדקתני בתחילה הכי דייק דמשמע בתחילה דווקא ידע בטומאה אבל עתה שתורם לא ידעה כי שכחה ובהא פליג ולפי זה אנו צריכים לומר דהא דתני אעפ"י שהוא שוגג ולא קתני שכח דאלישנא דת"ק סריך:

משנה ג

שוגג יאכל וכו'. תמהני מהר"ב שפירש המשנה על פי הדין, כאילו הוי האי פירושא דמתניתין, דזה אינו, דסתם משנה ר"מ ור"מ ס"ל דבשוגג יאכל אפי' בשבת, כדמשמע מהתוספתא הנזכרה בירושלמי אהאי מתניתין (ה"א יא:), והובאה נמי בבבלי (כתובות לד.): **הנוטע**. שנאו אחר המעשר והמבשל, אע"ג דהוא קודם לכלם, משום דקאי אף אשביעית ולא רצה להפסיק בו באמצע דיני שבת. ועוד לא שכיח כמו המעשר והמבשל דבקל יכשל אדם בהם, שלעשר אינו אסור אלא משום תקון מנא והוא דבר רחוק מן הסברא ולאו כוליה עלמא דינא גמירי, ומבשל בקל יכול ליכשל והוא לא ידע באיזה ענין נקרא בשול. ועוד סמך מעשר למטביל, לגלות טעם איסור המעשר, שהוא משום תקוני מנא כמטביל:

משנה ו

והקישות והמלפפון מין אחד רי"א שני מינים. משום דאזלו לטעמיהו דכלאים כמ"ש התי"ט בשם הירושלמי, שנאו הכא אחר כל שהוא כלאים, ולא במשנה ד' אחר כל מין חטים אחד:

פרק ג

משנה א

התורם קישות. על חברותיה, וכן חבית של יין. ופשוט הוא:

משנה ב

נפלה שניה למקום אחר. אחר שנפלה הראשונה למקום אחד, אעפ"כ אין שום אחת מהן מדמעת, דמתניתין דלעיל לא שמעינן אלא היכא שאחת מהן לבד נפלה, דדמיא להההיא דשתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ונפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן, ואיני יודע לאיזו מהן נפלה שאני אומר לתוך של תרומה נפלה, דלעולם כל היכא דאחת אינה מתקלקלא תלינן בה, ואיכא למימר דהיכ' דלא שייך טעם זה לא שרינן. ועוד אגב סיפא דנפלו שתיהן נקט ליה:

משנה ג

רבי יוסי וכו' כשיעור וכו'. גרסינן בירושלמי (ה"ב טז.) מה כשיעור תורה או כשיעור חביריו, אין תעבדיניה כשיעור תורה לית ר' יוסי כרבנין, אין תעבדיניה כשעור חבריו ר' יוסי כרבנין, ע"כ. ולפי הנראה פירושא דירושלמי הכי הוא, דמספקא ליה פירושא דהאי כשיעור מה הוא, אם כשיעור התורה או כשיעור חביריו, ומשני בע"כ צ"ל דפירושו

כשיעור תורה, דאי תימא כשיעור חביריו אתי ר' יוסי כרבנין, דהכי הוה קים להו דרבנן בתרם כשיעור חביריו איירי, ומתניתין בלשון מחלוקת קתני להו, ולפי זה ר' יוסי חולק עם חכמים כפשטא דמתניתין, והחכמים הנזכרים בברייתא דתמורה דף י"ג ע"א, היא סברת חכמים דמתניתין ממש, אע"ג דנזכרה בלשון עצמו דר"י דמתניתין, אין קפידא דהא ה"נ סבירא להו דבעינן שיתרום הראשון כשיעור, אלא דכשיעור דידהו ר"ל כשיעור חביריו, ומדחולק עליהם ר"י במתניתין ומזכיר לשונם ממש הנזכר בברייתא דתמורה ש"מ דכשיעור דידיה הוא כשיעור תורה, ושם בתמורה לא נזכרה סברת ר"י כלל, זה הוא הנלע"ד. אבל המפרשים ז"ל דרך אחרת יש להם בפי' משנה זו והירושלמי שעלי', ומשום הכי אף באותה ברייתא דתמורה מפרשים דאותם חכמים הם ר"י דמתניתין, כמ"ש הכסף משנה בפ"ד מה' תרומות (ה"ח), ומ"מ פסק הלכה אינו משתנה ממ"ש בפירושי כלל:

כשיעור. לפי מה שפרשתי לעיל ר"ל כשיעור תורה, ופירושו שיעורא דרבנן, דאי אמרת שיעורא דאורייתא ממש, מאי קאמר ואם לא תרם הראשון כשיעור, הלא משתרם בעל כרחינו תרם כשיעור דאורייתא, שהרי אפילו חטה אחת פוטרת את הכרי, וליכא למימר אם לא תרם כשיעור דאורייתא אלא כשיעור דרבנן כלומר דתרם לפחות אחד מששים שהוא אחד משיעורי רבנן, דא"כ אמאי יהיה תרומת השני תרומה, משא"כ כשלא הגיע לשיעורא דרבנן דתרם פחות מאחד מששים, הלא איפכא מסתברא, אלא ודאי הוא כמו שאמרתי, ולפי זה לרבנן דבעינן כשיעור חביריו אין פירושו כשיעורא דרבנן, אלא כשיעור חבירו ממש, זה הוא הנלע"ד, וכבר ראיתי בדברי הר"ב דענין זה מחלוקת דמפרשים הוא, והפי' הא' הוא מהר"ש והשני מהרמב"ם:

משנה ד

חוץ מן הדרוכות. מן הענבים הדרוכות שעליהן יש להם רשות. א"נ לדורכים קרי דרוכות, לרמוז דאעפ"י שמפרישים את היין להוציא ממנו התרומה הצריכה לכל הגת, לא יקראו לה שם עד שיהיו כל הענבים דרוכות, כמ"ש התי"ט בשם הר"ש:

משנה ה

האומר תרומת הכרי זה בתוכו, ומעשרותיו בתוכו. באמצע התרומה, ותרומת מעשר זה בתוכו באמצע המעשרות כזה, אבל אם קרא להם שם כאחד באמצע הכרי, כזה. נראה דמודה ר"ש דלא קרא שם, שהרי אין שיריה ניכרין, דלא ידעינן מאיזה צד הוקבעה התרומה ובאיזה צד המעשר, ה"ט דלא כלל שלשתם בתוכו אחד, דהוה משמע דכוונתו לקבעם זה אצל זה, כמ"ש בצורה השניה:

האומר תרומת הכרי ממנו עליו. על פני כלו, קרא שם. דהוא לא בעי שיריה ניכרין בתרומה אע"ג דכתיב בה ראשית (דברים יח, ד. ועי' פסחים לג:), וכ"ש במעשרות. משום הכי הזכיר התרומה לרבותא:

האומר עשור מעשר זה וכו'. דס"ל דלא בעינן שיריה ניכרין אלא בתרומה גדולה משום דכתיב בה ראשית, אבל לא בתרומת מעשר אע"ג דתרומה מקרי, ואפילו מקום מסויים כגון עליו דר"א חסמא לא בעי, וכ"ש במעשרות דלא מקרי לא ראשית ולא בשם תרומה הנקראת ראשית, משום הכי הזכיר תרומת מעשר. ולא הזכיר עליו כר"א חסמא, דעליו דקאמר אין פירושו מלמעלה כמו עליו דר"א חסמא, ודוק. כלל העולה דר"ש ורבנן תרויהו סלה"ו דבין בתרומות בין במעשרות בעינן שיריה ניכרין וכ"ש מקום מסויים. וקמפלגי בתוכו, דלר"ש מקרי מקום מסויים וע"י כן שיריו ניכרים. ולרבנן לא די בהא. ור"א חסמא מקום מסויים בעי אבל שיריו ניכרים לא בעי, והיינו דקאמר עליו שסיים לו מקום על הכרי ולא באמצעיתו ולא בתחתיתו, אבל אין שיריו ניכרים, שהרי עליו משמע על פני כל הכרי נמצאו היות כל השירי' מכוסים תחת התרומה, א"כ בהיות התרומה עליהם אינם ניכרים. וראב"י ס"ל דבתרומה גדולה בעינן שיריה ניכרים, ומסתמא בעינן מקום מסויים, אבל במעשר ותרומת מעשר אפילו מקום מסויים לא בעי, זה הוא הנלע"ד מדקדוק לשון המשנה. אבל הר"ש ז"ל יש לו פירוש אחר וכן הרב, ופי' הרמב"ם סתום הוא, ואם אין להר"ש ולר"ב ראיה לפירוש' מאיזה סוגיא הבלתי ידועה לי, לע"ד פירושי הבנוי על דקדוק לשון המשנה הוא עיקר:

משנה ו

שנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר. ויש במשמעותו שתים, חדא דלא יאחר מה שראוי להקדים כמ"ש התי"ט בשם הרמב"ם, וחדא דמ"מ לא יאחר הבאתם כפשטא דקרא. וא"כ יש בפסוק זה רמז למה שעשה עשוי, משום הכי קתני ליה אחר מה שעשה עשוי:

מלאתך ודמעך. נלע"ד ליתן טעם לשני שמות אלו, והוא דהבכורים נקראים מלאתך על כי הם גורמים שתתמלא התבואה ולא תשדפנה רוח קדים, כמ"ש רש"י בפסוק (שמות כג, יט. לד, כו. וערש"י דברים יד, כב) ראשית ביכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך לא תבשל גדי בחלב אמו. והתרומה נקראת דמעה, על כי היא עושה מעשה דמעה, שאינ' חוזרת ריקם, כמשאז"ל (ברכות לב:) על שערי דמעה שלא ננעלו. דכתיב בה (מלאכי ג, י) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והרקותי (אליכם) [לכם] ברכה עד בלי די. והמפרשים כתבו טעמים אחרים:

ודמעך. כתב התי"ט בשם התוספות (תמורה ד. ד"ה מלאתך) דנקראת התרומה כן על כי נוהגת בלח, משא"כ הבכורים. וצ"ל דלא איירי אלא בדבש תמרים, דביין ושמן אף בבכורים נוהגת כשלקטו הזתים והענבים על דעת כן. או אפשר דאף ביין ושמן איירי, דכשלא לקטום מתחילה לכך אין מקבלים מהם כדתנן בסוף חלה, משא"כ תרומה שאם זבו אחר שנטבלו התמרים דבש חייב בתרומה, אע"ג דאין עושים בתרומה תמרים דבש (פי"א מ"ג), וה"ה אם עבר הוא ועשה לכתחילה התמרים דבש אחר שנטבלו, שלא נפטר אותו הדבש ויש לו דין תרומה ממש, משא"כ משקים של בכורים בעבר ועשה:

משנה ט

העכו"ם והכותי. בשנותו הכותי אחר הנכרי דהוי זו ואצ"ל זו, רמז לנו שאח"כ יעשום כנכרים, כי רוח ה' דבר בו:

והכותי. תימא דסתם משנה ר"מ, ור"מ ס"ל דכותי' גרי אמת הן כדתנן פ"ז דנדה משנה ג', וא"כ הוא פירותיהם הם ודאי טבל כדתנן בפ"ה מ"ט דדמאי, וכן בפ"ו משנה ד'. והואיל וסתם לן תנא בכמה דוכתי כותיה, דוחק הוא לומר דהאי סתמא ס"ל דגרי אריות הן, ושמשום הכי לכתחילה הרי הם בענין זה כגוי דמירוחו פוטר את שלו אלא דאם הפריש תרומתו תרומה. וגם שיהיה נשנה לכתחילה בשביל הרמז דחוק הוא בעיני. ואפשר דמשום הקדשן הקדש נקט להו, דמצינו בכמה ענינים שהם משוני' מן הישראל אף למאן דס"ל דגרי אמת הן, והוצרך לאשמועינן בהו דין זה. ומטעם זה י"ל דאפילו לתרומתן תרומה אצטריך, דהוה אמינא דאינם יודעים בטיב הפרשתה, ושמשום הכי אין תרומתן תרומה אלא צריך שישראל יפריש אותה, קמל"ן:

ומעשרותן מעשר. אי במעשר בהמה קאי אתי שפיר, ואי במעשר דגן קאי צ"ל דאצטריך בשביל המעשר שני אע"ג דהוא קל מהתרומה, ואפילו במעשר ראשון יש בו רבותא, דע"י הפרשתו טובלו לתרומת מעשר:

אין לנכרי כרם רבעי. הקדימו לדין תרומת העכו"ם מדמעת, לסמכו לדין דתרומתן תרומה, לרמוז דאיירי בתבואה שלהן דווקא כמ"ש הר"ב, דומיא דכרם רבעי דהוי דבר הבא ממילא דאין לפרשו אלא בממון שלהם:

פרק ד

משנה א

אבל לא למקום אחר. ממ"ש בירושלמי כפי הר"ש והרב, מוכח בבירור דהכי גרסינן, ומשום הכי יש לתמוה במ"ש התי"ט דלהרמב"ם צ"ל דגרסינן ממקום אחר, ובדר"מ נמי נוסחת המשנה שבירושלמי היא, למקום אחר:

אף מוציא למקום אחר תרומה ומעשרות. וכן ברישא תנן המפריש מקצת תרומה ומעשרות, ובאמצעית' תנן מוציא ממנו תרומה ולא תנן מעשרות. וצריך ליתן טעם לזה השינוי, ונראה דברישא הזכיר אף המעשרות, לרבותא דמוציא ממנו תרומה עליו, דלא מבעיא כשלא הוציא כי אם מקצת התרומה, דעדיין יש כל המעשר בתוכו דיש בו כל התרומת מעשר, דיכול לגמור ולהוציא התרומה ממנו, אלא אפילו הוציא אף מקצת המעשרות דאין בו אלא קצת מהתרומת מעשר, יכול לגמור ולהוציא שארית התרומה. ובאמצעיתא לא הזכיר כי אם תרומה, לרבותא דאבל לא למקום אחר, וכ"ש שלא יוציא למקום אחר אף המעשרות, ובדר"מ דשרי להוציא אית רבותא בשנותו אף המעשרות, דאף המעשרות שרי להוציא למקום אחר, וכ"ש התרומה לבדה:

משנה ג

והבנונים. בנוסחת המשנה דירושלמי גרסינן והבנונית. ועל גירסא זו צ"ל דתנן הבנונים לשון רבים, על כי שכיחי בנונים רבים, משא"כ עין יפה ועין רעה:

במדה וכו'. נראה דדוקא הכא, דחוזר ותורם משום דטעה בחשבון בתרמו מאומד, שרי לתרום במדה וכו', שלא יטעה פעם אחרת, אבל בשאר ויחזור ויתרום דתנן במכלתין, דלא הוי מטעם טעות חשבון, אסור לתרום במדה וכו' כמו בראשונה. ועיין מ"ש לקמן בד"ה שלא מן המוקף:

במדה ובמשקל ובמנין. הטעם שכתב התי"ט במשנה ז' פ"א, דדבר שבמנין לא שכיח כמו במדה ובמשקל, דמשום הכי נשנה בסוף. הכא אתי שפיר, דאי לאו הכי קשה דהוי זו ואצ"ל זו. ועוד לי שם טעם אחר בסדר זה, ע"ש:

שלא מן המוקף. נראה דדוקא הכא התיר ר"י לתרום שלא מן המוקף, הואיל ואינו צריך לתרום מאומד, דלא אתי למטעי בהיות דבר הנתרם רחוק מהדבר שעליה תורם, כי מדתו מוכיח עליו, וה"ל כתרומת מעשר דצריך לתורמה במדה דווקא ושרי שלא מן המוקף, אבל בשאר ויחזור ויתרום דבעינן אומד כבראשונה כמ"ש לעיל, אפילו ר"י יודה דבעינן מוקף, כדי שיראה יפה מה שתורם אם הוא ערך הראוי לדבר שעליו תורם לפי דרכו ולא יטעה באמדו. ורבנן דפליגי עליו הכא, אפשר דגזרו שמא יעשה כן כשתורם מאומד

ויבא לטעות כמ"ש, ולא גזרו כמו כן במדידה, הואיל והכא טעה מפני חסרון המדידה וכמ"ש למעלה, אבל בשאר ויחזור ויתרום דתנן במכלתין דלא הוי מפני טעות החשבון, אין הכי נמי דאסור במדידה כמש"ל:

משנה ד

פיחת עשרה או הוסיף עשרה. דכסבור שכך היה דעתו של בעל הבית. אבל אם פיחת פחות מעשרה, או הוסיף פחות מעשרה, נלע"ד דאין תרומתו תרומה אע"ג דקסבור שכך היא דעתו של בעל הבית, משום דסברה זו בטלה היא אצל כל אדם אם לא שאמר לו בעל הבית בפירוש שיתרום כשיעור הזה, והוה ליה כאילו נתכוון לפחות ולהוסיף. וה"ה אם פיחת עשרה מהעין רעה או הוסיף עשרה מהעין יפה:

ואם נתכוון להוסיף אפילו אחת. וכ"ש אם נתכוון לפחות, כן משמע מפירוש הר"ש שכת' התי"ט, משום הכי לא אצטריך למתניי. ועוד מתכוין להוסיף שכיח, דקסבור השליח דמצוה קעביד ושניחא ליה לאניש דלעביד מצוה בממוניה, משא"כ פיחת. כל זה פירשתי על פי מה שפיר' הר"ש על הירושלמי אשר העתיק בפירושו, וכפי מה שפירש רמב"ם בפירושו, פיחת שתרם א' מששים, הוסיף שתרם א' מארבעים, הפך מה שפירש הר"ב. אבל כשעיינתי יפה בלשון הירושלמי דרך אחרת עלה בידי בפי' משנה זו, והוא דגרסינן התם (ה"ד כ:) א"ר בון בר כהנא, הפוחת אחד מעשרה תרומה, והמוסיף א' מעשרה תרומה אבל לא חולין, שאין הפחת והתוספת שוין. היך עבידא, הוה יליף תרים א' מנ', כד תרם א' ממ' מפסיד ליה ו' רבעין, כד תרם א' מששי' מתגר ליה ד' רבעים, הכא איתמר תרומתו תרומה וכה אתמר אין תרומתו תרומה, א"ר חנינא כאן במתכוין לפחות כאן במתכוין להוסיף. דפירושו נ"ל דקצתו מיוסד על פי' הר"ש אבל לא כלו. וזה הוא, דקאמר דאם פיחת א' מי' שתרם א' ממ' כבבא א' דקפריש בהיך עבידא, תרומה, והנשאר הם חולין מתוקנין, דהא הכא אין בהם תרומה מעורבת אלא שהרבה בתרומ' שתרומתו תרומה כדתנן לקמן, אבל המוסיף א' מי' דתרם א' מששים, תרומה הוי, אבל הנשאר אינו חולין, אלא עדיין קצת טבל מעורב בהן מפני שמיעט בתרומה, והוה ליה כמפריש מקצת תרומה ומעשרות דתנן (מ"א) דיכול להפריש השאר מיניה וביה אבל לא יפריש ממנו למקום אחר, וזהו אמרו שאין הפחת והתוספת שוין בדינם, לפי שבפחת הבעל הבית מפסיד, ובתוספת מרויח כדמפרש ואזיל, ולפיכך משונים הם בדיניהם וכדאמרן, ואח"כ מקשה מהאי דתנן במתניתין באם נתכוון להוסיף אין תרומתו תרומה ובתוספת' אחרת תנן סתמא אם נתכוון אין תרומתו תרומה, ומשני דהכא דנתכוון להוסיף, דעבר על הרגילות בכוונה ופיחת בשיעור התרומה משום הכי אין תרומתו תרומה כלל, אבל

התם איירי בנתכוון לפחות, ולפיכך תרומתו תרומה דאע"ג דבכוונה שינה מן הרגילות, מ"מ הואיל ובכוונה זו הרבה בתרומה, אמדינן דעתיה דבעל הבית דלא יקפיד על זה אף כי היה דעתו בבנוני, משום דקיל"ן דניחא ליה לאניש דליעבד מצוה בממוניה, ולפי זה יהיה אם נתכוון להוסיף דמתניתין דווקא, דאפילו שנתכוון להוסיף שתרם א' מחמשים ואחד, לא הוי תרומתו תרומה:

משנה ו

בשלשה פרקים משערים את הכלכלה וכו'. שאם מדדה בבכורות היא לא תכלה אלא מאה תפוחים, ואח"כ בסיפות אפשר שימדוד באותה כלכלה כל התפוחים שיש לו, ואח"כ יפריש עליהם במנין על כל כלכלה עשר תפוחים, כי כסבור שהכלכלה לא תכיל כי אם מאה תפוחים כמו שמודדה בבכורות, וזה אינו כי אז בסיפות היא תכיל מאה וחמשים, כי הפירות הם צנומות דקות, והוא חייב להוציא חמשה עשר תפוחים. כזה הוא פי' הרמב"ם, וכן נראה, כי מ"ש התי"ט והוא פי' השלישי שכתב הר"ש, לא ידעתי מה הוא ואיך תלוי שיעור המדה ברע ויפה, שהרי אין שיעור המדה מועלת כי אם לחסר ויתר, ולא לרע ויפה:

ובאמצע הקיץ. מפני שיש בו שני תיבות משא"כ בבכורות וסיפות, שנאו בסוף. ועוד דיש בו רבותא דאפילו באמצע הקיץ דאין בו שינוי כל כך מהבכורות כמו בסיפות, צריך למדוד:

משנה ז

שתות למדמע. דלא תימא דלעולם בעינן קב מלבד המאה, וכגון אם נפל לוג של תרומה בתוך צ"ט לוגין של חולין דבין הכל הם מאה, דאינו עולה אלא אם כן יש שם עוד קב של חולין, ויהיו ק"ג לוגין של חולין ואחד של תרומה. דאינו כן, אלא הכא דבסאה איירינן בעינן קב, על כי הוא שתות הסאה, אבל כשלא יהיה התרומה כי אם לוג, אז לא יצטרך להיות שם עם החולין מלבד הצ"ט כי אם ביצה שהוא שתות הלוג, דלעולם שתות למדמע בעינן ותו לא, משום הכי תני שתות למדמע. והטעם שכתב הרמב"ם והביאה התי"ט, תמוה מאד בעיני, דאיך אטעה לומר דאותו הקב יש בו חלק אחד ממאה תרומה, וכמו כן במאה הסאים יש בו סאה אחת של תרומה, שהרי מאה ועוד תנן, ועל פי חשבון זה אין כאן אלא מאה, צ"ט חולין ואחת תרומה, וא"כ הוא לא אצטריך שתות למדמע לבאר זה, אבל על פי מה שפרשתי אתי שפיר, ואתי שפיר דלא נשנה וקב בפירוש אלא ועוד, שהרי אינו קב בכל מקום כמ"ש:

משנה ח

ענולי דבלה הגדולים וכו'. ירושלמי (ה"ז כג.) כיני מתניתא, ענולי דבלה גדולים מעלים את הקטנים במשקל, וקטנים מעלים את הגדולים במנין, ע"כ. ופי' במשקל ר"ל אעפ"י שאין מנין, וכן מנין אעפ"י שאין משקל, ועיין פי' הרמב"ם. ותמהני מהר"ב שהשמיט חילוק זה:

משנה ט

כיצד חמשים תאנים שחורות וחמשים לבנות. בין כלם מאה, הצריכים להעלות תאנה אחת, משום הכי נקט מנין זה. ומדלא תני סתם מאה תאנים שחורות ולבנות נפלה שחורה וכו', נלע"ד לומר דלא פסיקא ליה, ושאם היו דרך משל צ"ט שחורות ואחת לבנה, ונפלה אחת שחורה בתוכם, הואיל והלבנה צריכה לצרוף אחת מהשחורות להתירה ברוב, דהכי אמרינן בירושלמי (שם, כב:) בענין שחורה בתוך לבנות לבד שהלבנות מותרות, שמעון בר ווא בשם ר' יוחנן והיא שנפלה שחורה אחת לתוך שתים לבנות כדי שתבטל ברוב, ע"כ. ואיכא מ"ד שלשה מצטרפת נמי עמהם להתירם שלא יהיו נאסרות מחמת השחורה, הואיל והם אינם אלא צ"ט. וכמו כן נלע"ד לומר שאם היו ד"מ מאה וחמשים שחורות וחמשים לבנות, ונפל לתורם שתי תאנים שחורה ולבנה, שמצטרפים יחד להתיר אף הלבנות, דהואיל ומשני המינים נפל בתוכם כאחד, כאחד חשבינן להו, ומדחשבינן להו כאחד, הוה ליה כאילו אינו יודע מה נפלה אם שחורה או לבנה, דמעלות זו את זו:

בשאינו ידוע מה נפלה. לאו אחשבון דרישא קאי, אלא אינו יודע חשבון כמה הם מכל מין, דאי לאו הכי אף אם לא ראה בעת נפילתה מאיזה מין היא כשימנם אח"כ ידענו, ולא דמי לידע ושכח דכלם הם מדומעות כדאיתא בירושלמי (שם) ופסקו הרמב"ם בפ' י"ד מ"ה תרומות (ה"א), דהתם היתה השכחה בסוף משא"כ הכא, והין הכי נמי דאם נזכר אחר כך ה"ל כאלו לא שכח כלל. או אפשר לומר דאע"ג דהתם אם נזכר אח"כ הוה ליה כאילו לא שכח, דהכא אין הדין כך, משום דלעולם בתר שעת נפילה אזלינן, והתם כשחזר וידע היא הידיעה עצמה שהיה לו בשעת נפילה, אבל הכא לא היה לו ידיעה בשעת נפילה כי צריך שימנם אם ירצה לידע, ומשום הכי בתר שעת נפילה אזלינן, ואף אם ימנם אח"כ ויהיה לו ידיעה כי ידע חשבונם כמה היו מתחילה, מ"מ מעלות זו את זו, הואיל ולא היה ידוע לו מה נפלה בעת הנפילה בלי מעשה המנוי, והכא נמי כי ידע ושכח אינם מעלות זו את זו, אע"ג דעתה אינו יודע מה נפלה הואיל ובעת הנפילה היה יודע, ושניהם מדומעות מספק על כי אינו יודע איזה מין היה המותר. וצ"ל דאיירינן שאין

בשום אחד מהמיני' שיעור לבטל התאנה אשר נפלה בתוכם, שאם יש באחד מהמינים שיעור לבטל מה שנפלה, אותו המין כשיסיר ממנו שיעור מה שנפל מותר ממ"נ, שאם האיסור היה מאותו המין הרי בטלו והרימו והשאר מותר, ואם אינו מאותו המין הרי הוא מותר בלי ספק, שהמין שכנגדו לבד הוא המדומע, ופי' זה נראה עיקר:

משנה י

רבי יהושע אומר לא תעלה. כתב הרב אלא השולים מותרים וכו' ובלבד שיהיה בהם כדי לבטל מה שבפה ברוב. הכי איתא בירושלמי (שם כג:):

משנה יא

סאה תרומה שנפלה על פי מגורה יקפיאנה. אעפ"י שאין במגורה שיעור לבטלה באחד ומאה, ובלבד שיהיה בה שיעור לבטלה ברוב. כן נראה מכח הירושלמי הנ"ל דתאנים וקציעות:

אם אינו ידוע אם בלולות הן או לאין נפלה. קצת קשה דהוי זו ואצ"ל זו, וי"ל דהואיל ובריאשא דמתניתין בידוע לאין נפלה איירינן, סמך לו הספק השייך בו, והוא אם אינו ידוע אם בלולות הן אחר שידע להיכן נפלה:

משנה יב

ושני מגורות. דומיא דקופות דדרכם להתערב, והיינו כשהם בבית אחת, כי כן כתב הר"ב, ולכן שנה ושני, אע"ג דאו או קתני:

משנה יג

חציה תרומה. נלע"ד דלא נתערב האי חציה תרומה בחציה חולין ואגדוה, אלא דלכתחילה עשו אגודה אחת מחולין ותרומה, והיה להם היכר מתחילה קודם שנתערבה באחרות איזו היא התרומה ואיזו החולין. דאי לא תימא הכי אלא שנתערב בתחילה האגודה הזאת חציה עם חציה, הרי נאסרה כלה מדאורייתא, שאין בה רוב לבטלה, שהרי אפילו בתאנה שחורה עם לבנה אע"ג דנכרת איזו היא השחורה האסורה ואיזו היא הלבנה, הואיל ונתערבו כשאר התערובות והם מין אחד ויש להם שם אחד, לא ניתרה הלבנה אלא אם כן יש שם עוד אחת או שנים לבטל השחורה כמ"ש לעיל בשם הירושלמי, ואע"ג דחכמים סלה"ו בפרקין דלקמן (מ"ה-ו) דאין המדומע מדומע אלא לפי חשבון, והלכתא כותיהו, אין זה אלא במדומע דהוא מדבריהם, דיש בו רוב היתר אבל אינו מגיע לשיעור מאה, אבל כשאין בו רוב, ודאי דידמע הכל כתרומה ודאי, שהרי כלו אסור מדאורייתא, וא"כ הוא איך עלתה אגודה זו בחמשים אגודות, אם לא שנאמר דשאני הכא דבירק היה מעשה, דכל עיקרו אינו אלא מדרבנן, דמעשר ירק דרבנן:

פרק ה

משנה א

ואם טמאין היו אותן החולין. התי"ט דחה על פי לשון הר"ש והר"ב תיבת אותן. ולע"ד אין זה מוכרח, וכה"ג תנן ברישא ואם טהורה היתה אותה סאה, ופירוש[ו] הוא אותה הסאה הנזכר ברישא דמתניתין שנפלה לפחות ממאה, וכה"ג הכא אותן החולין, ר"ל הנזכרים ברישא דמתניתין שהם פחות ממאה. ולא שנא אף המעשר לאשמועי' דצריך ליזהר בו שלא יטמא ומשום הכי לא שכיח מיניה טמא, ואע"ג דברישא תנן ליה עם המעשר שני והקדש ותנן בהו בין טמאין וכו', התם איכא נמי חולין ואגב חולין הזכיר דין כולהו בטמאין בכלל דדמו לאהדדי, אבל הכא היה צריך התנא לשנותו בבבא בפני עצמו לפרט דינו כמ"ש הר"ב, משום הכי שתק מיניה כי מ"מ פשוט הוא:

נקודים. התי"ט דחה פי' הר"ב והר"ש דפירשו ביובש, באמרו דהיינו קליות. וקיים פי' הרמב"ם דפי', ככרות פחות מכביצה, משום דהכי גרסינן בירושלמי (ה"א כו.) והדין נקודין כהדין חציי ביצים. ותימא דא"כ היינו סיפא דאו יתחלקו לעיסות, כדי שלא יהיה במקום אחד כביצה, ואף שיהיה איזה חילוק ביניהם למה לא סמכם אהדדי, שהכניס ביניהם הקליות והלישה במי פירות. לכן נלע"ד דנקודים הוא מלשון נקודות, והוא שאוכל הגרעינים כמו שהם אחר שנתייבשו מעצמם, כמו יבש הי' נקודים (יהושע ט, ה), וכשיאכלם כך לא חיישינן שיבאו לידי טומאה אף אם יפול עליהם מים, כי כל גרעין אין בו שיעור קבלת טומאה כמו החצאי בצים, וזה הוא אמרו בירושלמי והדין נקודין כהדא חציי בצי', ומשום הכי כשיאכלם כך כמו שהם גרעין גרעין בפני עצמו, ליכא למיחש שיבאו לידי טומאה אף אם ישתה עמהם כדרכו של אדם לשתות עם אכילתו ויכשירם במשקין שבפיו, כדתנן במשנה א' פ"ד דמכשירין, ומטעם זה צ"ל דה"ה באכלם קליות או לשם במי פירות, וירושלמי דנקט נקודין לאו דווקא הוא, אלא הראשון שבהם פירש וה"ה לכולהו דמ"ש. ובעל כרחין צריכי' אנו לומר דבתערובת הזה יש בו רוב חולין שנתבטל בו התרומה מדאורייתא אעפ"י שעדיין הוא מדומע מדבריהם, דאי לא תימא הכי הרי חולין אלו הטמאים אשר הם ראשון או שני מטמאים את האדם באכילתם כידוע שהיא מי"ח דבר (עי' שבת יג:), ומשאכל קצתם נטמא, וכהן טמא אסור לאכול בתרומה (יבמות פ"ח מ"א. וע' רמב"ם תרומות פ"ז ה"א), אלא ודאי הוא כמו שאמרתי. וליכא למימר דהואיל ואוכל פחות פחות מכביצה, דלא נטמא מעולם, שהרי שיעור פיסול הגויה הוא חצי פרס כמ"ש בפ"ח מה' אבות הטומאות (הי"א), שמ"מ האכילות מצטרפות אם לא יש בין אכילה ראשונה לאכילה אחרונה של חצי פרס שיעור אכילת פרס כמ"ש בפ'

הנ"ל, ולא שמענו מעולם שיצטרך להתעכב ולשהות האוכל מדומע זה יותר משיעור זה כדי שלא יתטמא, אלא ודאי דבהכי איירינן. או אפשר לאוקמא כשהחולין הם כל כך מועטים שהתרומה רבה עליהם ומבטל טומאתם, כדמצינו כיוצא בזה בבכורות דף כ"ב וכ"ג. אלא דאם הכי הוא צ"ל שאין דין זה דנקודים וקליות וכו' כי אם חומרא בעלמא. או אפשר דאין בטול ברוב מועיל אלא לטמא אחרים ששוב תערובת זה לא יטמא, אבל התערובת עצמו אין ספק שאם הטהור שבו יהיה מוכשר יקבל טומאה מהטמא המעורב בו, שהרי הוא נוגע בו. או אפשר דאין זה אלא כשהיה מוכשר כשנתערב בו, אבל כגון הכא שלא היה מוכשר באותו עת אינו מקבל טומאה תו מן הטמא המעורב בו כשיוכשר אחר כך, שהרי קודם שנגע בו אחר הכשרו כבר נתבטל הטמאה ופרח טומאתו ממנו, ולפי זה הדרן לכללין דאין דין אכילת נקודים בענין זה כי אם חומרא בעלמא להראות שאין לה דין מדומע אלא דין תרומה ממש שהרי החולין נתבטלו בה ברוב ובטולו הוא מדאורייתא, אבל העיקר נראה כמ"ש בראשונה דברוב נתבטלה ואין בה אלא חומר דימוע דרבנן, ובטומאת הגוף דרבנן לא אסרו לאכול מדומע הואיל ומדאורייתא חולין גמורים הם:

או קליות. יש בו רבותא מנקודים, דשרו ליה לקלותם בתנור, ולא חיישינן שיבאו לידי הכשר ולאו אדעתיה:

או ילושו במי פירות. יש רבותא יותר מקליות, דאפילו לישה התירו:

או תתחלק לעיסות וכו'. הכא יש רבותא מכולהו, דאפי' לישה במשקה המכשיר התירו כשחולק לעיסות וכו', ולא חיישינן דילמא לא יזדהר ביה ויבא לידי טומאה:

כדי שלא יהיה במקום אחד כביצה. שאוכל פחות מכביצה לא מקבל טומאה, וגם אינו מטמא, כ"כ הר"ב. ומדברי התי"ט נראה דיש חולקים, וסלה"ו דאע"ג דאין אוכל פחות מכביצה מטמא מ"מ מקבל טומאה בכל שהו, וזו היא דעת הרמב"ם כמ"ש התי"ט במשנה ה' פ' י"ג דאהלות, וגם הר"ש שם ס"ל הכי [מ]דרבנן. וקשה דבריש העור והרוטב (חולין קיח.) הוה בעי הש"ס למימר דיד להכניס ולא להוציא, אתא וקאמרא יד להכניס ולא להוציא לא מצית אמרת, השתא עיולי עיילא אפוקי מבעיא. והכא נמי נימא הכי בפחות מכביצה, השתא עיולי עיילא אפוקי מבעיא, וזה אינו דלכ"ע לאפוקי הוא בכביצה, וא"כ הוא מאי האי ק"ו, הלא מצינו פחות מכביצה דעיולי מעילא ואפוקי לא מפקא עד שיהיה כביצה. ולהר"ב נמי דס"ל דאין אוכל פחות מכביצה מקבל טומאה, קשה מתניתין דקאמרא שיחלקם קודם שיקבלו הכשר לעיסות פחות מכביצה, ולמה לי פחות מכביצה אפילו בכביצה נמי ליכא למיחש שיאכל תרומה טמאה. דממ"נ אם כל הכביצה תרומה

הרי אין שם חולין שיטמאנה, ואם כ[ו]לה חולין טמאין היא הרי אין כאן תרומה כלל, ואי חציה חולין וחציה תרומה הרי אין שם בתרומה שיעור לקבל טומאה שהרי היא פחותה מכביצה, ואפילו למאן דס"ל דאוכל פחות מכביצה מקבל טומאה הרי אין שם כביצה בחולין טמאין ולכ"ע אוכל פחות מכביצה אינו מטמא. אלא מאי אית לן למימר דא"א לצמצם ואם יתירו לו בכביצה יבא לעשותם יותר מכביצה ולאו אדעתיה, ובשלמא למאן דס"ל דאוכל פחות מביצה מקבל טומאה אתי שפיר, דחיישינן דילמא הכביצה היא מחולין והנותר היא התרומה, והכל שהוא מהתרומה מקבל טומאה מהכביצה של חולין. אבל למאן דאמר דאין אוכל פחות מכביצה מקבל טומאה, הא אפילו בענין זה אין התרומה היתירה מקבלת טומאה מהכביצה אוכלין, וכ"ש כשנאמר להפך שהכביצה היא תרומה והנותר חולין שלכ"ע אין אוכל פחות מכביצה מטמא אחרים, ושגזרו כביצה אטו שלא יעשם משני בצים ודאי אינו נכון לומר כן. הא קמן דלמשנה זו אוכל פחות מכביצה מטמא, דלא כמ"ש הר"ב.

ועל מה שהקשתי לעיל מהש"ס על סברא זו, יש לדחוק ולומר דיש לחלק בין הכנסה והוצאה הנזכרה ביד לפי פי' רש"י דהתם, להכנסה והוצאה דפחות מכביצה. דהכנסה והוצאה דפחות מכביצה הוא בו ממש, משא"כ דיד לפי פי' רש"י דהתם, דהכנסה והוצאה דידי' הוא כהכנסה והוצאה דפתח לבית ולחוץ, שמכניס הטומאה לאוכל הדבוק בו ומוציאה ממנו לדבר אחר הנוגע בו, ומשום הכי אתי שפיר למימר השתא יש בו כח ליד להכניס הטומאה לאוכל אע"ג דאין דרך טומאה ליכנס, כ"ש שיהיה בו כח להוציא הטומאה ממנו כי דרך טומאה לצאת, אבל הפחות מכביצה אשר הוא עצמו המקבל הטומאה לא שייך האי ק"ו, דאין הכי נמי דהוא מקבל טומאה, אבל להיותו פחות מכביצה לא יש לו טומאה כל כך שתוכל להתפשט לזולתו, מה שאין כן כשהוא כביצה שטומאתה אף היא כביצה ויכולה להתפשט כי מרובה היא. כלל העולה דדין היד אינו תלוי בשיעור הטומאה, כי אם בהכנסה מדבר אחר לאוכל והוצאה מהאוכל לדבר אחר, ומשום הכי שייך שפיר ללמד ההוצאה מהכנסה בקל וחומר, אבל דין פחות מכביצה תלוי בשיעור הטומאה, ואם מרובה היא שראויה להתפשט לזולתה או לא, ולכן לא שייך למעבד בה ק"ו דהוצאה מהכנסה, כי נאמר דלהיותה פחות מכביצה לא הכניסה טומאה בה כי אם כפי כמותה, ואין בו שעור להתפשט לזולתה, ועיין מ"ש בפ"ג דאהלות משנה ה':

משנה ב

תירום. תעלה לא קאמר, אלא תירום לשון תרומה, משום דס"ל שאנו אומרים סאה שנפלה היא סאה שעלתה:

תעלה. תירום כר' אליעזר לא אמרו, משום דאין לה דין תרומה טמאה ממש שדינה בשריפה, זה יש לפרש למאן דסלה"ו דקדושת תרומה יש בה, כמ"ש התי"ט:

משנה ד

לאחר. מדקתני לאחר, ש"מ שהרהורי דברים היו כאן, והיינו הק"ו שעשה ב"ה שכתבו הרב, ולפי שנכלל במה שהקשה לו בראשונה הואיל וטהורה אסורה לזרים וכו', לא קפיד להזכירו בפירוש. ועוד רמז לנו דלעולם הלכה כב"ה, אעפ"י שלכאורה נראה דהדין עם ב"ש, כגון הכא שהשיבו ב"ש על דברי ב"ה ולא מצינו מפורש תשובת ב"ה עליה:

שהודו. ב"ש, מפני שלא נמצא בשום מקום אחר שיחזרו ב"ש מדבריהם שיודו לב"ה, דהכי איתא בירושלמי (ה"ב כח.), שנאו, כדי שלא נחשוד לב"ש בקשי עורף ומחזיקים במחלוקת, בראותנו שלעולם לא הודו, אלא שנדע כי מה שלא הודו לעולם, מפני שלא היה טעם ב"ה מספיק להם, ותדע שהוא כן, דהכא שנתנו להם טעם מספיק הודו:

משנה ה

לפי חשבון. ומשום הכי לא תדמע לעולם, שהרי ערך התרומה שבחלק היא כערך התרומה שבכל, והיא אחת ממאה ואחת, נמצא היות בסאה הזאת מאה חלקי חולין כנגד חלק אחד של תרומה, וכן הוא בכל חלק וחלק מהתערובת הזה. והכי אמרינן בירושלמי (שם) אמר ר' יוחנן סאה תרומה שנפלה למאה, חולין כל שהן מבטלין אותה, מתניתין פליגא על ר' יוחנן, אינה מדמעת אלא לפי חשבון, ר' יוסי בשם רבי לא תני בשם ר' יוחנן, אלא אינה מדמעת כל עיקר, ע"כ. ונראה דפירשו הכי הוא, אמר ר' יוחנן וכו', חולין כל שהן מבטלין אותה סאה, אם תפול למקום אחר, אותם החולין כל שהן אף אם אינם כחלק התרומה מבטלים אותה, כן משמע בירושלמי דתרומות פ"ט ה"ו. ומקשה מתניתין פליגא וכו', דבאמרה לפי חשבון ש"מ דאוסרת חולין אחרי' לעולם כפי שיעור חלק התרומה שבאותה הסאה, ומשני ר"י וכו', דפי' המשנה הוא כמו שפרשתי, וזה אמרו אינה מדמעת כל עיקר.

וזה מוכיח נמי, דלא אמרינן דאע"ג דחשבינן חלקי אותה סאה חולין, דלא חשבינן להו כלל אם נפלה אותה סאה למקום אחר, ושיצטרך כנגד חלק התרומה מאה חלקי חולין אחרים, כי תדמע לפי חשבון, ודיינו שלא נחשוב אותם החלקים אחרים שבאותה סאה כתרומה לאסור כנגדם. דאי אמרינן הכי, מאי קאמר אינה מדמעת כל עיקר, הלא היא

מדמעת לפי חשבון, שהרי אין שאר חלקי החולין שבאותה סאה מבטלין אותה, אלא ודאי הוא כמו שאמרנו דסאה זו היתה לה להיות כחולין גמורין מכיון שנתבטלה, כי אין מרימין לה אלא משום גזל השבט, ולכן דיו שנאמר שיש בה תרומה לפי חשבון, ושלא נחמיר עוד בה באמור שאין לשארית אותה סאה דין חולין גמורין. והא דלא תנן סתם כדברי ר' יוחנן, אינה מדמעת כל עיקר. הוא משום דאתי למטעי ולמימר דכל הסאה היא חשובה כחולין ממש לענין זה, ושאם נפל בתוכה מעט תרומה אשר תוכל להעלות באחד ומאה בזאת הסאה, כל הסאה תצטרף להעלותה. וזה אינו, דחלק התרומה שבה אינו מצטרף להעלותה, ואפשר דאדרבא תחזור לנעור האיסור ותצטרף עם התרומה שנפלה בתוך הסאה ותחזי' הסאה למדומע, וזה שאמר ר' יוחנן אינה מדמעת כל עיקר, יהיה פירושו חולין אחרים, אבל הסאה עצמה אפשר שתחזור למדומע על ידה, כמו שפרשתי. **והר"ב** וכן הרמב"ם בפירושו דרכו דרך אחר בחשבון זה במשנה זו, ואנכי לא ידעתי על מה סמכוהו. אבל הר"ש על פי החשבון שכתבתי פירש משנה זו, ובמשנה שאח"כ גם הרמב"ם פירש כמו הר"ש על פי זה החשבון. וליכא למימר דנפקא מינה מהאי לפי חשבון, למאי דתנן במשנה ז' דכשתרבה תרומה על החולין אף כי אית במדומע א' ומאה נאסרת, וקמל"ן דשיעור התרומה שבסאה זו מצטרפת עם התרומה שנפלה והגביה כמה פעמים להשלים הרוב, דאם היא מצטרפת לתרומה אף החולין שבה דרבו עלה מצטרפים עם החולין, ונמצא שע"י סאה זו מתרבו החולין יותר ממה שיתרבה התרומה, וא"כ א"א לה לעולם להשלים הרוב, אם לא שנאמר דדיו לחולין שלא ידמעו כתרומה ודאי, אבל אין להם כח להצטרף עם חולין אחרים לבטל תרומה אחרת חוץ מן המעורב בהם שנתערב באותם חולין אחרים, הואיל וסוף סוף לשם תרומה הופרשו:

משנה ז

עד שתרבה תרומה על החולין. לא דמי הא למה שכתבתי לעיל בנפל תרומה באותה סאה אשר הורמה. דבה דווקא עשו חשבון ועיקר מחלק התרומה שבה, על כי הורמה להאכל בתורת תרומה. אבל לא בחולין הנשארים כי הם כחולין גמורין, ולכן אין חלק התרומה הנשאר בהם מצטרף עם הסאה שניה שנפלה בהם, ולהוו מדומע דהא אין שם עוד מאה חולין כנגד התרומה, אלא מותרים הם עד שתרבה תרומה על החולין:

משנה ט

ואם ידוע וכו'. כתב הרב ואפילו לכתחילה יכול לטחון כדי להתירן. ואע"ג דבערלה פ"א משנה ו' פסק דלא כר' יוסי דקאמר אף יתכוין ללקוט, הכא פסק הכי, משום דאיתא

בירושלמי דהכא (ה"ג ל:) ודהתם (ערלה פ"א ה"ד ז:) אמר ר' זעירא דברי הכל היא, שכן דרך כהנים להיות טוחנים מדומע בבתיהם:

פרק ו

משנה ג

ואת אורחיו. אצטריך לאשמועינן, אע"ג דלא נתחייב במזונותיהן כפועלים, אמרו רבנן דישלם להם דמי סעודתן כאילו אכל חולין של אדם אחר שהוא היה חייב לפרוע אותם שהרי קנו סעודה זו במה שמשלמים קרן וחמש לכהן אף אם ירויחו שעל אכילתם אותה כבר כתב התי"ט בשם הירושלמי שאינה חשובה אכילה כיון שהיא דבר איסור:

משנה ה

שנטלה תרומתו. לשון התי"ט, והרמב"ם מפרש שנטלה תרומתו אעפ"י שעדיין לא נטלה תרומה גדולה שיש בו וכו'. פי' האעפ"י לרבנן דשרו והלכתא כותיהו קאי. ועיין לקמן:

וחכמים מתירין. בכולהו, כן פסק הרמב"ם בפ"י מה' תרומות (הי"ח), וכתב הכסף משנה (שם) דהוא כר"י דפליג אר"ל בירושלמי. ותמהני מהרב דפסק כר"ל ועיין לקמן:

באלו. דלא תימא דאכללא דאין הקדש פודה הקדש קמפלגי, קתני באלו, דדוקא באלו חולקין דלא מחשבי להו כהקדש, אבל בהקדש גמור אף הם מודו דאינו פודה הקדש. כך צריך לפרש על פי המסקנא:

משנה ו

קשואין. ירושלמי (ה"ג לד:) לא אמר אלא קשואין דבר שהוא פירות איסור, אבל דבר שהוא פירות היתר לא, שאם אמר את כן לא נמצא לוקח לו קורדום מדמי שביעית, ע"כ. ואנכי לא ידעתי לפרשו כי אם הכי, לא תאמר, דלא תנן אלא קשואין שהם מין ירק האסור באכילה משום ספיחים, אבל דבר שהוא היתר, כגון פירות האילן או כיוצא בהם שהם מותרים באכילה, לא יהיה אסור לשלם מהם בשביעית. שאם את אומר כן לא נמצא לוקח לו קרדום מדמי שביעית, בתמיה, כלומר אם תתיר לו לפרוע חוב זה, באמור שע"י זה נוהג קדושה בהם יותר מבשביעית, שהשביעית הוא קל מהתרומה כדתנן בפ"ח דשביעית (מ"ב), הוא יבא לפרוע מדמי שביעית אף חובות אחרים אשר בהם מתבזה השביעית, כי יקנה בהם קורדום או כיוצא בו אשר הוא כלי מוכן לעבודת הארץ האסורה בשביעית, א"כ אפוא קשואין דתנן לאו דווקא הם. וצ"ל דרבותא אשמועינן דאפילו באכל תרומת ירק דהיא מדרבנן, אין משלמין אלא ממין על מינו. ונקט קשואין ולא ירק סתם, לאשמועינן דכשנתקשו, אע"ג דהם מאותו המין ממש שאכל, ואם היו בעולם באותו זמן

יהיו אף הם קשים כמו אלו, דמ"מ אינו יכול ליפרע מהם, דהוי מן הרע על היפה, וענין זה שכיח בקשואין ולא בכל הירקות:

של מוצאי שביעית. לשון הר"ב, דמשל שביעית אסור לפרוע חובו, דדמי לסחורה, עכ"ל. טעם זה אתי שפיר על פי המסקנא דמתניתין דלעיל. והרמב"ם בפירושו דכתב מטעם שאין משלמי' בשל הפקר, לשיטתו אזיל, דפירש וחכמים דמתניתין דלעיל כפי' הר"ב, אבל בחבורו חזר בו מזה ומזה כמ"ש לעיל:

כל שהוא ראוי להיות קדש. את קדריש:

קדש שאכל. הא הידיעה קדריש:

פרק ז

משנה ה

אכל אחד מהן. משמע בדיעבד, מכלל דלכתחילה ימכרם לכהן:

משנה ו

אינה מדמעת. ולכתחילה מותר לאכלה, דדמוע קל הוא, דמדאורייתא חד בתרי בטיל, וה"ט דשנה דין אכילה ודין נפילה. ודין זריעה, אצטריך לאשמועינן ההפרש שבין זרעו כלה ללא כלה:

והשניה נוהג בה כתרומה וכו'. משום וחייבת בחלה לר"מ אצטריכא, דלא תאמר הואיל ונפלה האחת בתוך החולין, ודאי היא היא היתה של חולין, והשניה תרומה ודאי, כדאמרינן לעיל גבי סאה תרומה שנפלה לתוך אחת מהן, דהחולין מותרין מכל וכל כי אמרינן דהתרומה בתרומה נפלה, ויהיה השניה הזאת פטורה מן החלה כדין תרומה ממש אפילו לר"מ, דאינו כן. ומ"מ צריכים אנו ליתן טעם, מאי שנא דבנפל סאה תרומה החולין מותרין ולא מספקינן בהו כלל, משא"כ הכא דאע"ג דאמרינן חולין לתוך חולין נפלו התרומה נשארה בספק לר"מ. והוא כי לעולם אוקי מלתא אחזקתא, ולכן בסאה תרומה דהחולין היו בחזקת חולין גמורין לא מספקינן בהו כלל מחמת סאה תרומה זו אלא אחזקתייהו קיימי, וכן התרומה אחזקתא קיימא, אבל הכא כבר אתרע חזקתייהו דחולין ותרומה זו, כי נתערבו הקופות ולא ידעינן איזו היא חולין ואיזו היא תרומה, ולכן אף כי לא אסרינן החולין אשר אחת מהן נפל לתוכ' מחמתה, מטעם זה ממש דאוקי אותם חולין אשר בתוכ' נפלו אחת מהקופות אחזקתן, מ"מ אין כח בחזקה זו להתיר הספק אשר כבר נפל בקופה אחרת, אלא אף אותה קופה הנשארת נעמידנה על חזקתה אשר היתה עומדת בספק:

משנה ז

והשניה נוהג בה וכו'. הא ודאי לא אצטריך, אלא דסירכא דמשניות הקודמות נקט:

פרק ח

משנה א

ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה. הכא לא קתני באו ואמרו לו כמו באחריני, לגלות דגדול כבוד הבריות, ולא יאמר לו כן כי מלבין פניו, אלא יודיעו לו הענין על ידי תחבולה. ועוד לא דמי האי לדלעיל, דהתם אותו ענין שאמרו לו אז נתחדש, אבל הכא כן היה מתחילה, אלא שלא היה דבר זה ידוע ועתה נתגלה ונודע:

היה עומד ומקריב. לרמוז דהעבודה מעומד (עי' זבחים כג:), קתני עומד:

משנה ב

פשפש. ה"ה לכל דבר מאוס, הרמב"ם וכתבו התי"ט, והוא מהירושלמי (ה"א מא:). וכמדומה לי דנקט התנא פשפש, לרבותא דאע"ג דאפשר שאינו פשפש ממש, כי יש לחם שיש לו זה הריח, ובדידי הוה עובדא כמה פעמים, אעפ"כ יפלוט ולא יחוש להפסד תרומה. והתי"ט כתב טעם אחר, במאי דאמרו בש"ס (נדה נח:) דטעמו כריחו וכו'. ודע דגרסינן נמי בה (שם) ארכו כרחבו, וצ"ל דהוא בעיגול, דלא יש בעולם בריה מרובעת כדאיתא בירושלמי (מעשרות פ"ה ה"ג כה:):

משנה ג

ר"א אומר יגמור. ה"ג בתרי בבי, דהכי מפורש בירושלמי (ה"ב מב.) תני ר' נתן אומר לא שאמר ר' אליעזר משום שהתחיל בו בהיתר, אלא שר"א אומר ימתין עד מוצאי שבת או עד שיצא חוץ לחצר ויגמור. והכי מוכח ממאי דאקשינן ותרצינן דר"א אר"א בביצה דף ל"ה ע"א. ומ"ש הרמב"ם בפ"ה מה' מעשר (הכ"ג), בהא דחשיכה לילי שבת, ואם הניחן לאחר שבת, הרי זה גומרו. בהניחן בכוונה איירי, דבהא אפילו ר"י יודה, כי מגלה דעתו בזה דלא היה כוונתו מתחילה לאוכלו בשבת, אף כי אוכלו היה סמוך לחשיכה, ובהניחה סתם או שכחו הוא דפליגי, דר"י מדמה ליה לתנוקות שטמנו וכו'. ואפשר דעל הדין ההוא הסמוך לו סמך רמב"ם, ולא הזכיר דעת ר"י בפי' בזה, כן נלע"ד ודוק:

משנה ד

שלשה משקין אסורין. מנינא למעוטי שאר משקין משבעה משקין, דלא תימ' תנא ושייר, ושאר כל המשקין אשאר משקין חוץ משבעה קאי:

ושאר כל המשקין. לאפוקי אוכלין, דהיינו שומים כתושים, כמ"ש הר"ב. אבל הדבש והציר והמריס דאסר הר"ב, ר' שמעון היא, והאי תנא פליג עליה, כדמשמע בפ' אלו טריפות דף מ"ט ע"ב:

כמה ישהו. אריש קאי, וה"ה אמאי דאתא מדיוקא דסיפא דמ"ש.

משנה ה

שיעור המים. המשקה הראשון הנזכר לעיל נקט, אבל ה"ה לשאר משקין האסורים, וכן פסק הרמב"ם בפ' י"א מ"ה רוצח ושמירת הנפש. ועוד נראה לומר דרמז לנו התנא בשנותו מים, ולא קתני סתם שיעור משקין המגולין, טעמא דר' יוסי. ומשום דדימה ביטול ארס הנחש לביטול הטומאה המטהרת במים, שכמו שאין הטובל בתוך הכלי אעפ"י שיש בו כמה סאין יוצא מידי טומאתו, אין הארס מתבטל בהם לעולם, וכמו שהמקוה שהוא בקרקע מטהר הטמא בארבעים סאה, כן ארס הנחש מתבטל בהם, ולפי זה ארבעים סאה דקאמר ר"ל דבשיעור זה מתבטל, כפירוש הר"ב, וה"ט נמי דמעין המושך אפילו כל שהו אין בו משום גלוי (ירושלמי ה"ג מד.), ואפשר שאף ר"י מודה בזה, כי כן המעין מטהר בכל שהוא:

משנה ו

כְּכר. כף ראשונה שוא. ופירושו שהם עבים ככר של מטה, דאי לא תפרש הכי, כככר הל"ל:

אחד גדול ואחד קטן. מלתא באנפי נפשה היא, והכי קאמר אחד שיהיה פרי גדול ואחד שיהיה פרי קטן או תלוש או מחובר, שאירע בו ניקורים, כל שיש בו ליחה אסור. דאילו קאי אפירות דלעיל אחד גדולים וכו' הל"ל. ובזה נחה קושית התי"ט, שכתב דכיון דקתני אפילו הם ככר, למה אצטריך תו אחד גדול ואחד קטן, ע"כ. והא דפירט התאנים ודומיו, נראה דרמז לנו דנזהר בהם, דבהם שכיחי ניקורים יותר מכולהו, וה"ט נמי דהקדים תאנים לענבים שלא כסדר הכתוב, דבתאנים שכיחי נקורים יותר מבענבים, מלבד הטעם האחר שהתאנים מתבשלים קודם הענבים:

משנה ז

המשמרת של יין אסורה וכו'. גרסינן בירושלמי (ה"ג מג.) המשמרת של יין, ר' נחמיה אומר אם היתה פקוקה מלמעלה אעפ"י שהיא פתוחה מלמטן. ר' יהודה אומר אם היתה התחתונה מכוסה אעפ"י שהעליון מגולה מותר, מפני שארס נחש עומד בשבכה ועמד מלמעלה. א"ר אלעזר בשלא טרף אבל אם טרף אסור, ע"כ. ופירושו לע"ד הוא, אם היתה פקוקה מלמעלה, דהיינו מכוסה, אעפ"י שהיא פתוחה מלמטה, כי נקבי המשמרת

פתוחים הם שדרך שם יורד המשקה לכלי התחתון, מותרת, ולא חיישינן שיעלה הנחש במשמרת דרך מטה, ואף כי רחוקה היא מן הכלי שהיין יורד לתוכו, ואותו כלי פתוח שדרך פתחו יורד היין בתוכו, אין בו משום גלוי הואיל והיין היורד בו דרך נקבי המשמרת עושה טיף טיף, ואמרינן בע"ז דף ל' ע"ב אמר שמואל מי טיף טיף אין בהם משום גלוי, ופסקה הרמב"ם בפ' י"א מ"ה רוצח ושמירת הנפש (ה"ח). מכלל דאם היתה המשמרת מגולה יש בה משום גלוי, ואעפ"י שהיא מכסה פי הכלי שבו יורד היין, לא אמרינן שיהיה הארס נשאר למעלה במשמרת ושהיין יורד ממנה נקי. ור' יהודה אומר אם היתה התחתונה מכוסה וכו' מותר, דס"ל דאמרינן הכי, והא דבעי כסוי לתחתונה, אפשר דהוא משום דאמרינן בש"ס הנ"ל אמר רב אשי והוא דעביד טיף להדי טיף טיף. ופי' רש"י שהטפות יורדות זו אחר זו תכופות ורדופות, ופסקו הרמב"ם בפ' הנ"ל, וחיישינן דילמא לא יהיו הטיפות היורדות תכופות ורדופות תדיר, כי לפעמים יתעכבו השמרים. א"ר אלעזר הא דאמרינן שארס נחש עומד בשבכה, היינו כשלא טרף, שלא עירב היין שבמשמרת אחר שנתגלה, לשון בצים טרופות, אבל אם עירב בתוך המשמרת אסור, שעל ידי סכסוכו ביין מערבב הארס בתוכו ומורידו דרך נקבי המשמרת עם היין, כן נראה פי' שיטה זו, אלא שצריך לגרוס ר' יהודה במקום ר' נחמיה, ור"נ במקום ר"י. שהרי דעת ר"י דהכא הובאה בבבלי בסוכה דף נ' ע"א וכן בבתרא דף צ"ז ע"ב בשם ר' נחמיה, וכן ממשנתנו זאת משמע דהיתר גלוי המשמרת הוא ר' נחמיה, ויהיה א"כ ת"ק דאסר, ר"י בר פלוגתיה.

ועתה נדקדק לישנא דמתניתין, דקתני המשמרת של יין אסורה, ולא קתני יין מגולה שסננו אסור ור"נ מתיר. ונראה דמתניתין אתא לאפוקי מדר"א דאמר דדוקא אם טרף אסור, ולפי זה אם נתגלה כבר והוא נתנו במשמרת לסננו יהיה אסור, שהרי מתערב בנתינתו לתוכה ויורד הארס עם היין. אבל אם לא נתגלה היין במקום אחר אלא במשמרת עצמה, שלא נטרף אלא נח היין במקומו אחר שנתגלה, לר"א יהיה מותר. ות"ק ס"ל דאפילו הכי אסור, ולפיכך אמר המשמרת של יין אסורה, פי' דהגילוי הבא במשמרת עצמה אסור, אעפ"י שלא נטרף היין אלא שנח במקומו, וכ"ש אם נתגלה במקום אחר והוא טרף היין ונתנו במשמרת. ור"נ מתיר מ"מ, אפילו נתגלה במקום אחר, ע"י סינון המשמרת, כמבואר בש"ס דסוכה דף הנ"ל בפי' דזו היא סברת ר"נ. וה"ט דלא תנן ור"נ מתירה, דומיא דרישא דקתני אסורה, דהוה קאי אמשמרת שנזכרה, שהיין נתגלה בה דווקא, אבל אם נתגלה במקום אחר וסננו לא התיר, אלא קתני מתיר דמשמע בכל ענין אפילו נתגלה במקום אחר. נמצא לפי זה דמתניתין כלה רבותא קמל"ן, לת"ק דאסר

אפילו בנתגלה במשמרת עצמה שלא טרף ביין, ולר"ן דמתיר אפילו נתגלה במקום אחר והוא טרף ביין לסננו במסננת:

ורבי נחמיה מתיר. כתב הר"ב, דאין הלכה כרבי נחמיה. וכן פסק הרמב"ם בפירושו ובחיבורו פ' י"א דה' רוצח (הי"ד) דלא כותיה, ואסר משקין מגולין אפילו סננן במשמרת. ותימא דבש"ס דסוכה הנ"ל קא טרח הש"ס לאוקמי מתניתין דסוכה, דנשפכה או נתגלתה היה ממלא מן הכיור, כר' נחמיה. וכן בבתרא דף הנ"ל, על האי דאמר רב אין מקדשין אלא על היין הראוי לנסך על גבי המזבח, קא מקשה הש"ס למעוטי מאי, אי למעוטי וכו', אי למעוטי מגולה סכנה היא, ופי' רש"י ואפילו בלא קידוש אסור לשתותו, אלא למעוטי וכו', ואב"א למעוטי מגולה ובמעביר במסננת ולר"נ דמתירו בשתיה להדיוט, קמל"ן דהואיל ואסור לגבוה משום הקריבהו נא לפחתיך כדאיתא בסוכה הנ"ל אסור נמי לקדוש. ומימרא זו דרב הלכתא היא וכן פסקה הרמב"ם בפ' כ"ט דה' שבת, ועליו אני מתמיה הפלא ופלא דהעתיק בלשונו המימרא דרב בצורתה, וקאמר עלה ויש מי שאומר דלא נאמר יין הראוי לנסך על גבי המזבח אלא להוציא יין שריחו רע או מגולה או מבושל שאין מקדשין על אחד מהם, עכ"ל. והאי מגולה היכי דמי, אי דלא סננו, הא בפי' אמרו בש"ס דלא אתא למעוטי האי דהא סכנה היא, ואי דסננו הא אינו צריך למעוטי אלא לר"נ דמתירו בשתיה כמבואר בש"ס הנ"ל, והוא ז"ל כבר פסק בה' רוצח דלא כותיה ואסרו אפילו בשתיה, וא"כ אינו צריך מעוט לקדוש. ויש שרצו לדחות דאין זו סתירה להרמב"ם, הואיל ומביא' בשם יש מי שאומר, כלומר וליה לא ס"ל. ולא נחה דעתי בזה, דע"כ לא קאמר ויש מי שאומר, אלא לאפוקי ממאן דאסר ליין שנתערב בו דבש ושאור הואיל ואינו ראוי לינסך כמבואר בריש דבריו ע"ש, וקאמר דיש מי שמתירו בשלא היה ראוי מפני תערובתו, ואומר דלא אתא להוציא אלא יין האסור מחמת עצמו ולא מחמת תערובתו והוא המגולה ודומיו, אבל אף הוא ז"ל ס"ל דאתא להוציא אלו, כי מבוארים הם בש"ס, אלא דהמגולה לדידי' דפסק דלא כר"ן לא הוצרך למעוטי, וא"כ קשה אמאי הזכירו כלל, וצ"ע. כל זה חדשתי מכח קושיא שהקשה לי בני אברהם שמואל יצ"ו אמאי קתני המשמרת של יין אסורה, דנראה דהמשמרת היא האסורה, ואינו כן כי היין הוא האסור, ואגב דקדוק דמשמרת דקדקתי דקדוק זה דפסק ר' נחמיא:

משנה ח

יניחנה במקום תורפה. ממה שכתב התי"ט בשם רש"י, נראה דמצוה שיעשה כן, כדי שלא יצטרך לשהותה ויבא לידי תקלה:

משנה ט
מודה ר"א ור"י. וכה"ג תנן במשנה י', אע"ג דר"י הוא המודה, הזכיר אף ר"א, אגב סיפא דקתני ואם לאו ר"א אומר וכו'. אבל בברייתא גרסינן לר' יהושע, ובשבת דף כ"א א' שקיל וטרי עלה ע"ש:

משנה י
שאם יכול. ובחבית שנשברה, קתני אם יכולים לשון רבים. וטעמא, שכשנשברה היא שופכת ממקומות הרבה ואין אדם אחד יכול לבדו להציל, משא"כ כשנשפכה שאינה שופכת אלא ממקום אחד:

משנה יא
היה עובר ממקום למקום. רמז לנו שכל הדרכים בחזקת סכנה, משום הכי לא קתני סתם היו ככרות של תרומה בידו ואמר לו עכו"ם וכו':
על הסלע. ולא על הארץ, משום בזוי אוכלין. דאעפ"י שהוא מניחו בידים, כל שהוא בארץ מקרי ביזוי, כנראה מההוא מעשה דר"ג דעירובין דף ס"ד ע"ב דמיניה אנו למדין דאין מעבירין על האוכלין, והא דבזמן הזה מעבירין מפני כשפים הוא, כדאיתא בויקרא רבא פרשה ל"ז:

משנה יב
וכן. האי וכן קאי אמעש' לא אעיקרא דדינא, דהא הכא לא פליגי:

פרק ט

משנה א
הזורע תרומה שוגג יופך. רשות:
ובפשתן מזיד. אף אם הביא שליש, הרמב"ם בפ' י"א מה' תרומות (ה"כ). היינו דתנן ליה אחר אם הביאה שליש: יופך. חובה:

משנה ב
ועניי ישראל. שכיחי יותר מעניי כהנים, לכך הקדימם, אע"ג דהוי זו ואצ"ל זו:
אלא טהורים. (ור"ש) [ור"ט] דלא חילק בכהנים נראה דס"ל דכהנים זהירים הם:

משנה ד
הטבל ומעשר ראשון. בתחילה הוא טבל, והדר מעשר ראשון. וספיחי שביעית כלם איסור, משא"כ הני דרובם היתר. ותרומת חוצה לארץ מצויה יותר מספיחי שביעית, כי נוהגת בכל שנה. והמדומע חמור מטבל ומעשר, דהתרומה שבו כבר נקראת בשם,

ושכיחא יותר מספיחי שביעית, וחמיר יותר מתרומת חוצה לארץ דאין עיקרה אלא תקנת נביאים משא"כ במדומע הזה שיש בתוכו תרומה דאורייתא, וכ"ש שהמדומע טמא אסור לכהן, והייתי אומר שתקנת רז"ל שאמרו גדולי תרומה תרומה כי היכי דלא לשהי תרומה טמאה לגביה כדי לזורעה ואתי בה לידי תקלה, שייכא נמי כאן, אפילו הכי גדוליו חולין משום דאיכא תרתי לטיבותא, חדא דרובו חול, ועוד דאינו מצוי כל כך. והבכורים חמורים הם מכלם, דאסורים לאונן כקדשים, ואפילו הכי גדוליהם חולין מפני שאינם מצויין, שאינם נוהגים אלא בשבעת המינים, ומשבעת המינים עצמם אין דרך לזרוע מהם כי אם שנים, כי השאר אילנות הם, ודרך האילנות ליטע יחור מהם ולא הפרי:

גדולי הקדש ומעשר שני. משום ופודה אותם שנאם בבבא בפני עצמה:

משנה ז

שתלן. נטען לא נאמר אלא שתלן, דדבר הנתלש וחזר ונטע הכי מקרי, דהכי אמרינן בילמדנו והוא בילקוט ירמיה רמז רצ"ו והיה כעץ שתול על מים מדבר באברהם, נטוע אין כתיב כאן אלא שתול, שנעקר מע"א ונדבק בהקב"ה. ועוד י"ל דקמל"ן דלא נטהרו בנטיעת עראי, אלא בענין שאינם יכולים לזוז משם בקל שיוכלו לחיות ולהתגדל שם, וכדאמרינן בילקוט תהלים רמז תרי"ד כעץ שתול, נטוע אין כתיב כאן אלא שתול, ללמדך שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו. ואי לאו הכי הוא, לא בטילי לגבי ארעא, ולא נטהרו. כן נ"ל:

פרק י

משנה א

בצל שנתנו בתוך עדשים וכו'. ירושלמי (ה"א נ:) רבי חזקיה רב אחא בשם רבי בא בר ממל, מתניתין בשהוציאו עדשים מימיהן, שעדשים צופדות אותו שלא יבלע. וכמה דאמר (אמר) עדשים צופדות אותו שלא יבלע, ודכוותא עדשים צופדות אותו שלא יתן. מתניתין בבצל של חולין שנתנו לתוך עדשים של תרומה אבל בבצל של תרומה שנתנו לתוך עדשין של חולין לא בדא, ביבש אבל בלח אסור, בבצל אבל בקפלוטות בין לח בין יבש בין שלם בין מחותך אסור, העביר פטימתו כמחותך הוא, היו שנים שלשה קטנים כמחותכים הם, הדא דתימר כשאין בקליפתו החיצונה כדי ליתן טעם אבל אם יש בקליפה החיצונה כדי ליתן טעם אסור, ע"כ:

והנה המפרשים ז"ל הרמב"ם הר"ש והר"ב כלם פה אחד תלו עיניהם בירושלמי זה, ובפ'

ט"ו מה' תרומות (ה"ז) פסקו הרמב"ם, על פי פירושו אשר פירש הוא וחביריו הקדושים במשנה זו, דמתניתין איירי בכל ענין בין בבצל תרומה תוך עדשים חולין בין להפך, והרב בעל כסף משנה (שם) בראותו כי הנראה מלשון הירושלמי מתניתא בבצל של חולין וכו' הוא הפך פירושם ז"ל, דחק עצמו ואמר דהאי מתניתא וכו', פלי'גי אדחזקיה דס"ל דמתניתין איירי בכל ענין, ושהרמב"ם פסק כחזקיה. ועוד דחק עצמו בסוף דברי הרמב"ם שכתב שאם ניטל קליפתו החיצונה הרי הוא כמחותך, באמור דזה הוא פירוש אבל אם יש בקליפה החיצונה כדי ליתן טעם אסור:

ואני בער ולא אדע איך יהיה דין פירושא דדין, דלא ראי זה כראי זה. ודקדוקים אחרים יש לי לדקדק על פירוש' ז"ל, אשר על כן אף כי צעיר אני לימים והם ישישים, הנני מוכרח לחוות דעי השפל בפי' הירושלמי זה אשר בו יותרו כל הספקות הנופלות בפי' המפרשי' ז"ל, כי להעתיק כל לשון המפרשים ולכתבם נ"ל אריכות ללא צורך, ולכן דייני לכתוב הנלע"ד, והמעיין בעצמו יראה אם מבלעדו יש לו ישוב לירושלמי זה בענין אחר כ"א בדוחק וזה החלי:

רבי חזקיה וכו' מתניתין כשהוציאו עדשין מימיהן, שהעדשים צופדות, לשון צפד עורם על עצמם (איכה ד, ח), כן פי' הכ"מ, ופירושו שמכויצות הבצל שלא יבלע מהעדשים. והדר שואל וכמה דאמר וכו' דכוותא הוא להפך, ואם יהיה כן בכל ענין לא יאסרו העדשים והבצל זה את זה. ומשני אינו כן, כי מתניתא לא איירי אלא בבצל של חולין ועדשים של תרומה, ומילתא בטעמא הוא, דתנן אם שלם מותר דקאי אבצל, ולא תנן מותרים דקאי אעדשים, ש"מ דהבצל היא של חולין ובהאי גוונא דווקא מותר, על כי העדשים של תרומה צופדות אותו שלא יבלע מהם, אבל כשהענין הוא להפך לא כן הוא, שהרי בעת שהעדשים צופדות אותו שלא יבלע מהם הם בולעים ממנו שהוא של תרומה, ולכן הם נאסרים בנותן טעם. ואח"כ אמר דהא דאמרינן שהעדשים צופדות היינו בבצל יבש אבל בלח אסור, שאין בעדשים כח לצפדו על כי יש בו לחלוחית הרבה, ולכן הוא בולע מהם. והדר אמר דאפילו ביבש לא אמרינן הכי אלא בבצל אבל בקפלוטות בכל ענין אסור, דאין בעדשים כח לצפדם. ולא הזכיר הש"ס החילוק שיש בין שלם למחותך בבצל, על כי זה החילוק מפורש במשנה, והדר אמר דבבצל אם העביר פטימתו הרי הוא כמחותך, דאסור בנותן טעם, על כי נכנס טעם העדשים בכל הבצל ע"י מקום חתך הפיטמת. והדר אמר היו שנים שלשה קטנים כמחותכים הם, והוא דנלע"ד דאפי' במקום שהבצל מותר אין ספק דבעיא קליפה, דלא גריע מחם בחם בלא רוטב דבעי נטילת מקום, והכא להיות שמסתמא הבצל משוקעת בעדשים נטילת מקום שלה הוא

לקלוף כל הקליפה החצונה, דודאי עד שם מתפשט טעם העדשים, ולזה אמר דאין זה אלא בבצל גדול שהקליפה ראשונה שלה היא קשה, וקודם שיעבור אותה טעם העדשים כבר נצפד מה שבפנים מחמת הבל חמימות העדשים, ולכן הבצל אחר שנקלפה היא מותרת, אבל אם הם בצלים קטנים שהקליפה שלהם רכה הרי הם כמחותכים, שהרי קודם שיתכוצו מבפנים כבר נכנס טעם העדשים בהם מחמת רכות קליפת', ונתפשט בכלם מחמת קטנותן. והדר אמר דאפי' בבצל יבש וגדול לא אמרינן דשרי אלא אם כן אין בקליפה החצונה שיעור לתת טעם במה שבפנים, שאין מה שבפנים מקבל טעם מהקליפה החצונה הנאסרת, ומן העדשים כבר אמרנו שאינו מקבלו כי צפד עורו על עצמו, אבל אם יש בקליפה החצונה הנאסרה מחמת העדשים שיעור לתת טעם למה שבפנים שהיא עבה, הרי הבצל נאסרה מחמת טעם קליפתה, שהרי יש כח בעדשים לצפדו שלא יקבל טעם חדש מהם, אבל הטעם שכבר נתפשט בקליפה הסובבתה אין כח בעדשים לצפדו שלא תקבל אותו ממנה, ולכן אעפ"י שאין בכל הבצל ששים כנגד העדשים כי העדשים הם מרובים, אם יש מן הקליפה השנית שבבצל ולפנים ששים כנגד הקליפה החיצונה, ושהבצל היא יבשה שלימה וגדולה, הרי הבצל מותרת כשיקלפו אותה מקליפתה החיצונה, ואם אין במה שבפנים ששים כנגד הקליפה החצונה, אם אין בכל הבצל ששים כנגד העדשים הרי כל הבצל אסורה, אעפ"י שהיא יבשה שלימה וגדולה. כלל העולה מזה שמשנתנו איירי דווקא בבצל של חולין יבשה וגדולה, ושאין בקליפתה החיצונה שיעור ליתן טעם למה שבפנים, שנתנו בעדשים שכבר נתבשלו ויצאו מימיהן בעודן חמים וכשאינו בענין זה כבר פירשתי על פי הירושלמי מהו דינו כנלע"ד:

ושאר כל התבשיל. לשון הר"ב, כגון שום וקפלוט וכיוצא בהם, ע"כ. ואף כי הדין דין אמת, מ"מ פשטא דמתניתין נראה דפירושו הוא, ושאר כל התבשיל חוץ מעדשים, שנתן בתוכם בצל בין שלם וכו'. שכח העדשים דווקא בטבעו צופד הבצל, ולא שאר כל תבשיל. ובזה ר"י מתיר וכו' אתי שפיר, דהוא מענינו ממש דשאר כל התבשיל, על כי בשאר כל התבשיל נכלל אף הצחנה אשר יש בה הבצל, והוא הוציאה מן הכלל כמו שפירש הרב. ומהירושלמי נמי מוכח הכי, דשתק מהחילוק שבין שלם למחותך בבצל על כי הוא מפורש במתניתין כמ"ש לעיל, ולא שתק מהחילוק שיש בין קפלוט לבצל, ואם איתא דזה הוא פירושא דושאר כל התבשיל, לישתוק נמי מינה, שהרי אף חילוק זה מפורש במתניתין, ואף כי יש לדחות ולומר דמשום לח ויבש דלא נזכר במתניתין נקט ליה, מ"מ שלם ומחותך לא היה לו להזכיר כי כבר הוא מפורש במתניתין לפי פירוש

הר"ב, כמו שלא הזכירו בבצל מטעם זה. ועוד לישנא דמתניתין נמי דקתני תבשיל מוכיח הכי, דסתם תבשיל מורה על עיקר התבשיל, ולא על מכשירי התבשיל, שהם בצל ושום וכיוצא בו הניתנים בתוכו:

משנה ב

תפוח שרסקו ונתנו לתוך עיסה וחמצה הרי זו אסורה. ודווקא ריסקו הרי היא אסורה, דאמרינן במימיו נתחמץ הואיל והוא מרוסק לבד, אבל אם סחטו והוציא מימיו ממנו, ונתחמצה בגוף התפוח לבד, לכ"ע מותר, הכי איתא בירושלמי (ה"א נא.), וצ"ל דטעמא הוא, דע"י גוף התפוח אין חימוצה חשוב חימוץ אפילו כחימוץ מימיו. ובזה אתי שפיר דלא תנן סתם עיסה שנתחמצה בתפוח של תרומה אסורה, שהרי אינה אסורה אם נתחמצה בתפוח עצמו, כי אם במימיו. וגם לא תנן בפירוש שנתחמצה במימי תפוח, אלא תפוח שריסקו, לאשמועינן רבותא דלא אמרינן הואיל ויש בה גם התפוח שעל ידו נתחמץ ומותר, אלא דמחמת מימיו נתחמץ ואסור. ותפוח שלם ליכא למימר דודאי אינו מחמיץ כלל בהיותו שלם:

אעפ"י שהבאישו מימיו. דמזה מוכח שקבלו טעם מן השעורים, וההאי קאי אעפ"י, לא אעיקר הבאישה, דאדרבא היא הנותנת היתר למים האלו להיותה טעם לפגם:

משנה ו

מי שהיו לו חבילי תלתן בכלאי הכרם. נקט חבילי בכלאי הכרם, אגב טבל דאצטריך, כמ"ש הר"ש משמא דגמרא, דקמל"ן דבהיותם חבילות נטבלות:

משנה ט

חגבים. אין דרך לכבוש מהם כי אם הרבה ביחד מפני שהם קטנים, משא"כ בדגים דאיכא בהם גדולים שכובשים אחד מהם לבדו, משום הכי תנן התם דג לשון יחיד:

לא פסלו. נראה דפסול לגבי אסור, הוא כפסול לגבי טמא דהוא קל ממנו, וקמל"ן דאפילו לדידיה דס"ל דאסור, הוא איסור קל מאד, משום הכי לא קתני לא אסרו, אלא אף לא פסלו. ונפקא מינא לבעל נפש, דאינו צריך להזהר מלאכול תערובת הזה:

משנה י

כל הנכבשין. התי"ט הרחיב דבורו במשנה זו, והקשה דבשביעית בתרי דוכתי אשמעינן דכבוש אוסר דלא כמשנה זו. ולדידי קשה עוד ממשנה ז' דפרקין זתי חולין שכבשן וכו', וממשנה ח' דג טמא שכבשו וכו', דמיניהו שמעינן נמי דכבוש אוסר. ועוד כתב בשם הר"ש דאיתא בירושלמי (ה"ו נג:) אמתניתין דחגבים טמאים שנכבשו, אמר ר' יוחנן לית כאן נכבשין אלא נשלקין, דכבוש הרי הוא כרותח. ודמשמע דאכל משניות

אלו קאי דגרסינן שלוקה במקום כבושה, ושצ"ל דשלוק פחות מבשול, אע"ג דבבבלי (חולין קי:) משמע דשלוק יותר מבשול. וכתב עליו דא"כ לפי הבבלי משניות אלו קיימן בקושיא, וכלומר דא"א שיתירו שלמי חולין עם שלמי תרומה, וכן חגבים טמאים עם חגבים טהורים, וכן בירקות דמשנה זו, ע"י שלוק, שאין בשול יותר מזה, ובאיזה ענין יהיו נאסרים זה מזה, שאינם מתערבים זה בזה יותר מע"י שילוק. וכתב עוד דבריש פ"ד דמעשרות משמע דשלוק פחות מבשול, והניח הכל בצ"ע. וכתב עוד דקשיא דר' יוחנן דירושלמי דקאמר דכבוש הרי הוא כרותח, אדבבלי (שם קיא:) דאמר דכבוש אינו כמבושל, ופליג אדשמואל דאמר דכבוש הרי הוא כמבושל. ועוד הקשה לפי הבבלי דגרסינן בכולהו מתניתין כבושה, אמאי לא הביאו משניות אלו לסייעתא דר' יוחנן, ומשניות דשביעית לסייעתא דשמואל. ותימא עוד על הרמב"ם שהעתיק בחבורו המשניות דתרומות כולהו בכבושה, דלא כמ"ש ר' יוחנן בפירוש בירושלמי דלית כאן נכבשין. ועל כלם לא השיב כלל:

אבל לע"ד נראה, דכל מה שאסרו במשניות דשביעית ותרומות ע"י כבוש, אינו אלא על ידי משקה הרבה המלחלח או דברים המלוחלחים המוציאים משקה הרבה, שכן הוא ורד בשמן דשביעית (שביעית פ"ז מ"ז), והכובש שלשה כבשים דהתם (פ"ט מ"ה) דפירשו המפרשים (עי' רע"ב שם) בציר או בחומץ, וכן פצועי חולים (לעיל מ"ז) שהם זתים כבושים מלוחלחים כי כן פי' הרמב"ם, וכן הדג שיש בו ציר (מ"ח). והא דהתירו הכא כל הנכבשין, ר"ל ירקות כמ"ש הרב, שלא ע"י משקה כלל, דומיא דשלמי חולין עם שלמי תרומה דאסרום בחסית אע"ג דאין שם משקה כי אם הלחלוחית היוצא מהם, משום דאגב חורפיהו יהבי טעמא, כי פולטים הליחה המועטת שבהם ונבלעת במה שנעצר ונכבש עמהם:

ולא אצטריכא הש"ס דבבלי להקשות לר"י ממשניות אלו ומאותם דשביעית, מפני שכבר דחו אותה מימרא דרבין אמר ר"י באמור שא"א שאמר כן, ממעשה שהיה בר' אמי תלמידו כדאיתא בחולין דף קי"א ע"ב, ומהאי טעמא לא אצטריכו להביא סייעתא לשמואל כיון דליכא דפליג עליה לפי המסקנא, ולפי המסקנא אתי שפיר דלא קשיא דר' יוחנן דבבלי אדירושלמי, ואפילו לפי הס"ד דרבין אומר אני דלא קשיא מידי, דהא דקאמר ר"י בירושלמי אמתניתין דחגבים, דלית כאן נכבשים אלא נשלקים דכבוש הרי הוא כרותח. לא קאי אכולהו משניות כמו שחשב הר"ש, דבכולהו אתי שפיר כבוש כמו שפירשתי וכמו שהעתיקם הרמב"ם בחבורו, אלא אמתניתין לבד דחגבים דעלה קאמר מימרא זו קאי, וקאמר דלית כאן נכבשים דמלתא דפשיטא הוא דמותרים, מפני

שכבוש אינו כמבושל וכדרבין דבבלי אלא כרותח דצלי, ובציר חגבים דהקילו בו הרבה לא אצטריך תנא לאשמועינן היתר תערובתו בענין זה, אלא נשלקים תנינן דמשמע שהם מבושלים הרבה יותר מבשול כמו שיש להוכיח מכמה דוכתי בבבלי, ואפילו הכי אם לא נימוחו לא פסלו את צירם דאינו אלא לחלוחית בעלמא, והא דלא תני תנא בפירוש ששלקו לרבותא, משום דכששלקו אותם מסתמא הם נמוחי' ומתערבים ממש בציר, להכי תני שכבשו לאשמועינן דאיירי בענין שנשארו החגבים שלמים, דאם נמוחו הרי הם אוסרים כשאר אסורים בששים, ובזה נחו כל התמיהות, והא דמשמע בפ"ד דמעשרות דשלוק פחות מבישול אפרשנו במקומו בע"ה.

כל זה כתבתי בראשונה, אבל בהיותי פה עיר הקדש צפת תוב"ב שזכני ה' לעשות מהדורא הזאת עם הירושלמי ראיתי בו, ואחרי רואי מצאתי כי הר"ש ז"ל אחרי נשיקת עפר רגליו, לא דק בדבורו, לומר דהאי דר' יוחנן אמשנה דחגבים נאמרה, מכמה טעמים. חדא דבפרקין נמצאו י"ב משניות וכך הם נמי במשנה דירושלמי, ובירושלמי דהאי פרקין לא נמצאו כי אם י' הלכות, הרי שאין להביא ראיה ממנין ההלכות למנין המשניות לומר שכל הלכה היא כנגד אותה משנה שבאותו מנין ממש, כגון לומר שההלכה ב' מפרשת המשנה ב' והשלישית המשנה ג' וכן כולהו. ועוד דבסוף הלכה ז' קודם האי דר' יוחנן מפורש העדות דר' צדוק מהו טהור וכו' שהיא סוף משנת חגבים, וא"כ הוא איך אפשר שר' יוחנן קאי ארישא אחר שכבר פירשו הסיפא, ואע"ג דמיד אחר מימרא זו דר' יוחנן קא שקלו וטרו על מילי דר"ע דמתניתין דלקמן קודם מילי דר"ש, אע"ג דמלתא דר"ש קדים במשנה לדר"ע, התם אגב חסית דמשנתנו פתח בדר"ע ומשום הכי סיים מילי דר"ע, אבל הכא אין לנו טעם לאחר פי' הרישא לסיפא. ועוד שמשנת חגבים היא משנה ט' והאי דר' יוחנן היא ראש להלכה ח'. ועוד אי אמשנה דחגבים קאי, למה שינה מלשון המשנה באמרו לית כאן נכבשים, לית כאן נכבשו הל"ל כלשון המשנה, ואע"ג דאין זו קושיא כ"כ בפרט לפירוש הר"ש דס"ל דאכולהו משניות דפירקין קאי, מ"מ סייוע קצת לדברינו אלה הוא עם צירוף שאר הטעמים. ואם כן הוא דלא קאי אחגבים, נראה דאנכבשין דמשנתנו דווקא קאי, והכי קאמר לית כאן נכבשין, כי פשיטא הוא ששני מיני ירקות הנכבשים יחד בכלי אחד בלי משקה אין כח בהם ליתן טעם זה בזה כלל, אלא נשלקים הוא דהוצרך התנא לאשמועינן דאינם נותנים טעם זה בזה להיותם בלי משקה אפילו ע"י האש, כי באמת עינינו רואות שאם תנתן ירק בכלי על גבי האש בלי שום משקה לא תגיע הירק לידי חמימות הראוי להתבשל, אם לא תתיבש מחמת חום האש, וע"י כן עומד טעמו בה ואינו יוצא מעשב אחת לחברתה. ואל תתמה מסברא זו,

שהרי לפי פי' הר"ב זו היא סברת ר' יוסי דמשנה דלקמן, כי לא הוציא מכלל זה אלא התרדין דס"ל דיש כח בהם ליתן טעם אפילו בענין זה, אלו הם דברי ר' יוחנן דאמר לית כאן נכבשין אלא נשלקין. והדר אמר כבוש ברותה הוא, הכי כתיב בנוסחא שלפני, והר"ש ז"ל סבור היה כי טעות הוא, ושצ"ל כרותח ולא ברותה, ומשום הכי יצא לנו מזה כל הקשיות אשר הקשינו. אבל לע"ד הגירסא דברותה נכונה היא, ופירושה כמו הא דר' פלוני ברותא היא, דגרסינן בכמה מקומות בבבלי, ואין לתמוה מהשינוי שבין האלף להא, כי הבבלי והירושלמי לאו לשון אחד נינהו, ועוד דהאלף וההא שניהם ממוצא אחת המתחלפת, ומשום דאיכא למימר דנקט התנא נכבשים לרבותא דחסית, לאשמועינן דחסית אפילו בכבוש לבד אסר, קאמר דכבוש ברותא הוא, דאינו כן, ולא תנן כבוש על כי בכבוש שמעינן כחה דאיסורא, ובשלוק שמעינן כחה דהתירא, ואנן קיל"ן דכחה דהתירא עדיף לאשמועינן, ומשום הכי נשלקים תנן ולא נכבשים. ולפי זה ר' יוסי דלקמן לא פליג את"ק אלא בתרדין, והכי משמע מדבריו דקאמר כל הנשלקים עם התרדין אסורים, דבהא פליג את"ק, דלפי דברי הר"ב דבכל הנשלקים פליג את"ק, דלת"ק אסרי אהדדי בשלוק, ושלא התיר אלא בכבוש, ואינו מודה לו אלא בתרדים, הל"ל הכי ר' יוסי אומר כל הנשלקים זה עם זה מותרים אלא עם התרדין, אבל בלשון זה הכתוב במשנה לפי פי' הר"ב העיקר חסר מן הספר, שההודאה נזכרה לבד ובלשון פלוגתא. והשתא דבמשנתנו איירי ר' יוחנן דנזכר בה דין החסית, אתי שפיר לשנות תכף ומיד אחריו לפלוגתא דר"ע ורבנן בחסית, ואגבו הזכיר כל הפלוגתא אף בענין הבשר הנזכרה במשנה דלקמן, אע"ג דנזכרה במשנה אחר דברי ר"ש, והדר פריש מילי דר"ש. וזה נלע"ד עיקר והמעיין יבחר:

משנה יא

כל הנשלקים. מדלא קתני המתבשלים, נראה דבבשול שהוא פחות משלוק מודה ר"י לת"ק דאף התרדים לא אסרי:

כל המתבשלים. נראה לומר דדוקא הוא מתבשלים, אבל נשלקים ס"ל לר"ע דאסירי. דאי קתני מתבשלים לרבותא דאיסורא דבשר, הל"ל נכבשים דיש בו רבותא יותר. ועוד דאי נחית אהא הל"ל נשלקים לאשמועינן כחה דהיתרא, אלא ודאי דמתבשלים דווקא הוא, לאפוקי נשלקים מהיתרא:

פרק יא

משנה ב

לא מנו חכמים שבעה משקים. פי' יין דבש וכו' שבין כלם הם שבעה, אלא הם אמרו שבעה משקים בפירוש, ומדנחתו למניינא לא אמרינן בהו תנא ושייר. והא דאמרינן בירושלמי (ה"ב נו.) ר"י בשם רשב"י אם יאמר לך אדם שמנה משקין הן, אמור לו הרי טל ומים מין אחד הם, (פי' דטל קראו הכתוב מים כדאיתא בתוספתא דשבת (פ"ט הי"ד) וכתבה הרב בפ"י דמכשירין (מ"ד)) ומנו אותן חכמים שנים, אילו הוה לון חורן לא מנוניה, ואין הוה חורן לא הוה מנוניה, ע"כ. מן המנין נמי הוא מוכח, דאי לא תני מניינא איך הוה ידעינן דקחשיב טל ומים לשנים, אבל מדנחיתו למנינא וקחשבו טל ומים לשנים דבלאו הכי אין חשבון שבעה עולה, צריך לומר דאין אלו השבעה משקין כמו אבות אבל ה"ה לכל הדומים להם, שאם היה כן מאי שנא טל ומים מכולהו דדמו לאהדדי וקחשיב להו, לימרו ששה משקין טמאין ולימנו בהם חד מהני תרתי לבד, דממילא ארבה האחר הדומה לו כמו שאני מרבה כל הדומים לאחריני, אלא ודאי מדקחשבו להו לתרתי אע"ג דדמו לאהדדי כנראה מהמנין, אלו היו משקין אחרים נמי דדמו לאחריני הוה מוסיף על מניינא והוה קחשיב להו, מדלא עשו כן ש"מ שאלו השבעה הם דווקא ותו לא:

משנה ג

אין סופגין הארבעים משום ערלה. על הפירות שנשתנו, ואדסליק מיניה ושאר כל הפירות אין משנין, סמיך:

ואינו מטמא משום משקה אלא היוצא. אלא משקה היוצא לא קתני, דהא איכא משקין אחרים שאינם מי פירות דמטמאים משום משקה. והיינו טעמא דלא קתני ואין מקריבין ע"ג המזבח משקין כמו בבכורים, דהא איכא גם ניסוך המים וזריקת הדם. ומשום הכי נמי לא סמך אין מקריבין על גבי המזבח לבכורים, אלא אינו מטמא משום משקה. לרמוז דכמו שבבכורים יש שבעה מינים כן הם המשקין המטמאים:

משנה ד

עוקצי. אכולהו קאי:

משנה ה

וכן עצמות. פי' הר"ב, כגון ראשי כנפים והסחוסים. הכי איתא בירושלמי (ה"ד נו:). וצ"ל דהא דתנן בפ"ז דפסחים (מי"א) כל הנאכל בשור הגדול יאכל בגדי הרך, והם הראשי

כנפים והסחוסים. דאינו אלא רשות להמנות עליהם, אבל לעולם אינם בבל תותירו. דאי לא תימא הכי איך הם מותרים בהשלכתם:

משנה ח

הרי זו תרומה. ובריש לא תנן אינה תרומה אלא נותן וכו', עיין מ"ש בפ"ה דב"ב משנה ח':

משנה ט

ולתרנגולים. מדלא קתני ולעופות כדרכו בכל מקום, נראה דלא התירו אלא לעופות דומיא דתרנגולים דהכהן נהנה במה שהם אוכלים, אבל לעופות שאין מזונותיהם עליו ואינו נהנה אח"כ מהם, אסור להאכילם כרשיני תרומה דהוי כמאבדה בידים. או אפשר דלרבותא קתני תרנגולים דאע"ג דשכיחי לגבי טומאה, דמהאי טעמא אין הכהנים רשאים לגדלם בא"י מפני הטהרות כדתנן בפ"א משנה ז' דב"ק, שרי להאכילם כרשיני תרומה באותו הזמן מועט שמתעכבים בביתו משלקחם עד שישחטם. ועיין עוד מ"ש למטה בד"ה פרה:

וכהן ששכר פרה מישראל, לא יאכילנה כרשיני תרומה. כתב הר"ב דכתיב (ויקרא כב, יא) קנין כספו. והאי לאו קנין כספו הוא. ואע"ג דשכירות מכירה ליומיה מקרי (ב"מ נו:), מ"מ הואיל ומסתמא אין שכירות משתלמת אלא לבסוף (שם סה. ועי' שם תוד"ה שכירות אינה וכו') ודבר תורה מעות קונות דווקא, ומשיכה לבד לא מהני אלא מדרבנן, דהכי ס"ל לר"י דפליג אר"ל בפ' הזהב (שם מז:), לא מקרי קנין זה קנין גמור מדאורייתא, ומשום הכי לא התירו לו רבנן בענין זה לזלזל בתרומה זו אע"ג דהיא מדבריהם. ועוד דלא מקרי מכירה ליומיה אלא לאותה מלאכה אשר שכרה, שאם שינה בה ומתה לא נפטר מהמשכיר במעות השכירות לבד, כי צריך לשלמה כפי מה שהיא שוה, ומשום הכי לא מקרי מכירה זו מכירה גמורה:

פרה. מדלא תנן בהמה סתם אלא פירט פרה דהיא בהמה טהורה, נראה דרמז לנו דאינו נכון להאכילם כי אם למין טהור. ואפשר דמהאי טעמא נמי הזכיר התנא ברישא תרנגולים שלא כדרכו, לגלות אבהמה וחיה דבטהורים דומיא דתרנגולים איירי. ואפשר דאפילו איסור יש בדבר כי בזיון גדול הוא לתרומה שתאכל ע"י דבר טמא, אע"ג דמאכל בהמה היא, וכן נלע"ד מכח משנה זו:

משנה י

רבי שמעון מתיר כאן וכאן. כתב התי"ט בשם הפירוש שהזכרתי, דלגבי בית המשתה הוי ר"י יחיד לגביה, דר"מ במקום ר' יהודה ליתא, משום דר"מ ור' יהודה הלכה כר'

יהודה, ע"כ. ולא דק דאפילו לגבי דידיה ליתא לר"מ, דכללא הוא בירושלמי פ"ג דתרומות (ה"א טו.) דהלכה כר"ש לגבי ר"מ, וכר' יהודה אף לגבי ר"ש, וכר' יוסי אף לגבי ר' יהודה:

תרומות מתחלת בחית ומסיימת בנון, הרי חן, כי למחזיקים בתורת ה' המעלת חן על לומדיה, יש לו מנת התרומות כמו שאז"ל (עיי' חולין קל:):

סליק מסכת תרומות. ראשית לכל הערימות:

אל שדי מגלה סוד ליריאיו ברוב חכמות.

עת כי ידעו ליסוד המשנה ובתרומות: